

Tuomas Ikonen

*HTM, väitöskirjatutkija, Itä-Suomen yliopisto
Rikosylitarkastaja, Kaakkois-Suomen poliisilaitos*

PAKKOKEINOLAIN MUKAISEN YLIMÄÄRÄISEN TIEDON
KÄYTTÖKIELTO TODISTUSOIKEUDELLISENA
POIKKEUKSENA

Edilex-sarja 2024/5

Vertaisarvioitu artikkeli
Julkaistu 28.11.2024

VERTAISARVIOITU
KOLLEGIALT GRANSKAD
PEER-REVIEWED
www.tsv.fi/tunnus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	2
2	TODISTUSOIKEUDELLISET LÄHTÖKOHDAT.....	3
2.1	VAPAA TODISTUSTEORIA.....	3
2.2	TODISTUSOIKEUDELLISET POIKKEUKSET	4
3	HYÖDYNTÄMISKIELTO	7
3.1	HYÖDYNTÄMISKIELLON KÄSITE	7
3.2	HYÖDYNTÄMISKIELTOASIAN KÄSITTELY	10
3.3	ENNAKOIVA HYÖDYNTÄMISKIELTO	12
3.4	HYÖDYNTÄMISKIELLON ETÄISVAIKUTUS	15
4	YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISTÄ KOSKEVA OIKEUSTILA SUOMESSA	17
4.1	YLIMÄÄRÄINEN TIETO	17
4.2	YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMINEN	18
4.3	YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISEEN LIITTYVÄ PÄÄTÖKSENTEKO JA DOKUMENTOINTI	21
5	HYÖDYNTÄMISKIELLON JA YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÖKIELLON VÄLINEN SUHDE..	24
5.1	ANALYYSI KESKEISIMMISTÄ EROISTA JA YHTÄLÄISYYKSISTÄ	24
5.2	LAINVASTAISEEN YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISEEN KYTKKEYTYVÄSTÄ ETÄISVAIKUTUKSESTA	26
6	YHTEENVETO	27
	LÄHTEET	28

1 JOHDANTO

Ennakkopäätöksessä KKO 2023:14 korkeimmalla oikeudella oli ratkaistavana kysymys, voidaanko Yhdysvaltain liittovaltion poliisi FBI:n johtamassa peiteoperaatiossa hankittuja viestejä hyödyntää Suomessa todisteena asiassa, jossa vakavimmat syytteet koskivat rikoslain (39/1889, RL) 50 luvun 2 §:ssä (1304/1993) säädettyä törkeää huumausainerikosta. Operaatiossa oli ollut kyse FBI:n ja Australian liittovaltion poliisin rakentamasta Anom-nimisestä viestintäalustasta, jota pystyi käyttämään erityisillä puhelimilla. Näitä niin kutsuttuja Anom-puhelimia oli tarkoituksella suunnattu järjestäytyneen rikollisuuden piirissä oleville henkilöille. Samalla puhelinten viestiliikenteestä oli mainostettu, että se olisi täysin salattua, vaikka todellisuudessa viestit tallentuivat FBI:n hallinnoimalle palvelimelle ja niitä toimitettiin muiden maiden viranomaisille.¹

Korkein oikeus totesi, että todisteina käytettävät viestit oli hankittu lainvastaisin keinoin, sillä menettelyllä oli puututtu yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan ilman pakkokeinolaissa (806/2011, PKL) tai muussa kansallisessa laissa säädettyä perustetta. Tästä huolimatta KKO päätyi oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 17 luvun 25 §:n 3 momentin eli lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämistä koskevan yleissäännöksen harkintakriteereihin nojautumalla johtopäätökseen, ettei todisteiden hyödyntäminen vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista, eikä siksi todisteita asetettu hyödyntämiskieltoon.² Tämä lopputulema oli odotettu, kun huomioidaan kansallisessa todistusoikeudessamme lähtökohtana oleva vapaa todistusteoria ja sitä olennaisesti ilmentävän OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin merkityssisältö.³

Voimassa olevaa todistusoikeuttamme tarkasteltaessa voidaan siinä kuitenkin havaita myös mielenkiintoisia poikkeuksia. Merkittävin näistä lienee ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevat rajoitukset PKL:ssa. Keskeistä tässä sääntelyssä on, että tiettyjen pakkokeinojen käyttämisen myötä kertyneen tiedon käyttäminen toisen rikosasian selvittämisessä on sallittua vain, jos laissa määritellyt edellytykset täyttyvät. Lähtökohtaisena erona OK 17 luvun 25 §:ssä säädetyn yleisen hyödyntämiskieltoisäännöksen soveltamiseen on se, että ylimääräisen tiedon käyttämisessä on aina kyse lainmukaisesti hankitun todisteen hyödyntämisestä.

Vaikka ylimääräisen tiedon käyttörajoitukset ovat merkittävä poikkeus todistusoikeudessa, ei niitä vielä ole tutkittu varsinaisena todistusoikeudellisena kysymyksenä. Siksi tämän artikkelin tutkimustehtävänä on analysoida ylimääräisen tiedon käyttörajoituksia todistusoikeudellisesta näkökulmasta. Tutkimuskysymys täsmennetty seuraavasti: kuinka PKL:n mukaiset ylimääräisen tiedon käyttörajoitukset suhteutuvat OK 17 luvun 25 §:ssä säädettyyn hyödyntämiskieltoon? Tiedonintressin luonteesta johtuen tutkimusote on lainopillinen.⁴

Artikkeli etenee niin, että toisessa luvussa esitetään todistusoikeudelliset lähtökohdat, jotka luovat perustan hyödyntämiskieltoa ja ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevan sääntelyn analysille. Näiden lähtökohtien

---

* Kirjoittaja Tuomas Ikonen, HTM, toimii väitöskirjatutkijana Itä-Suomen yliopistossa. Tämä artikkeli on osa hänen oikeustieteellistä väitöstutkimustaan, jonka aiheena on pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon hyödyntämiseen kytkeytyvä problematiikka. Kirjoittaja kiittää emeritus professori Matti Tolvasta ja apulaisprofessori Heikki Kalliota artikkelin käsikirjoitusta koskevista kommentteista sekä vertaisarvioitsijoita perusteellisesta ja rakentavasta palautteesta.

¹ Ennakkopäätös liittyy poikkeuksellisen laajaan törkeitä huumausainerikoksia koskevaan kansainväliseen rikoskononaisuuteen, jota on käsitelty Suomessa useissa eri tuomioistuimissa ja oikeusasteissa, ks. esim. HelHO 2022:4; I-SHO 2022:2 ja I-SHO 2022:5.

² KKO 2023:14, kohdat 9–18, 27–28, 42, 45–46, 50, 53.

³ Vrt. Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 582–583 ja Vuorenpää 2023b, s. 108. Todistusoikeus ymmärretään tässä artikkelissa vuonna 1955 Tauno Tirkkosen (s. 140) esittämän määritelmän mukaisesti todistelua koskevien oikeussäännösten muodostamaksi kokonaisuudeksi. Tirkkonen painottaa, että todistusoikeudelliset normit muodostavat prosessioikeuden tärkeän osan, koska niiden käytännöllinen merkitys on erittäin suuri. Todistusoikeus voidaan toisaalta myös määritellä todisteiden hankkimista, esittämistä ja arviointia koskevaksi oikeudeksi, Saranpää 2021, s. 858. Ks. Rudanko 2021, s. 26–30.

⁴ Tutkimuskysymyksestä ilmenevä tiedonintressi on puhtaasti lainopillinen, minkä vuoksi tutkimuskysymykseen vastaamisessa käytetään ainoastaan lainopillisia menetelmiä. Lainoppi kuvaa ja tulkitsee voimassa olevaa oikeutta sekä tarjoaa sen pohjalta perusteltuja suosituksia oikeuden tulkinnasta ja systematisoinnista. Lainopillisesta tutkimusotteesta ja siinä käytettävistä menetelmistä sekä tutkimuskysymyksen suhteesta tiedonintressiin ks. tarkemmin esim. Määttä 2015, s. 11–21 ja Rautiainen ym. 2023, s. 30–34, 135–136, 215–218.

pohjalta kolmannessa ja neljännessä luvussa tulkitaan ja systematisoidaan hyödyntämiskieltoa ja ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaa sääntelyä sekä niihin liittyvää käsitteistöä. Viidennessä luvussa analysoidaan hyödyntämiskielton ja ylimääräisen tiedon käyttökiellon välistä suhdetta tutkimuskysymyksen suunnassa. Kuudes luku sisältää yhteenvedon. Kaikissa luvuissa aihetta käsitellään rajatusti rikosprosessin näkökulmasta, jolloin siviili- ja hallintoprosessi jäävät tarkastelun ulkopuolelle.

Artikkelilla tavoitellaan paitsi teoreettista myös käytännöllistä kontribuutiota. Teoreettinen kontribuutio kumpuaa jo itsessään artikkelin tutkimustehtävästä. Käytännöllinen kontribuutio käy sitä vastoin esiin lähestymistavassa, joka on pyritty pitämään tutkimuskysymyksen teoreettisesta asetelusta huolimatta mahdollisimman hyvin rikosprosessin eri toimijoiden arkiset tarpeet huomioon ottavana.

2 TODISTUSOIKEUDELLISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 VAPAA TODISTUSTEORIA

Aineellisen totuuden selvittäminen on suomalaisen rikosprosessin keskeinen tavoite.⁵ Tämä lienee merkittävien syy siihen, että vapaa todistusteoria on omaksuttu todistusoikeutemme perustaksi.⁶ Ennen vapaata todistusteoriaa noudatettiin lakisääntöistä eli legaalista todistusteoriaa, jossa laki määräsi tiukasti todistuskeinot ja niiden käyttöedellytykset sekä todisteiden todistusvoiman. Legaalista todistusteoriasta luovuttiin suomalaisessa oikeuskäytännössä jo 1800-luvun puolivälissä, sillä sen katsottiin rajoittavan liikaa tuomarin harkintaa ja estävän pääsyn totuuteen yksittäistapauksissa. Lainsäädäntötasolla siirtyminen legaalista todistusteoriasta vapaaseen todistusteoriaan tapahtui kuitenkin vasta vuonna 1948, kun OK 17 lukua uudistettiin.⁷

Vapaa todistusteoria käy ilmi OK 17 luvun 1 §:stä (732/2015). Sen ensimmäisen momentin mukaan asianosaisella on oikeus esittää haluamansa näyttö ja lausua kantansa tuomioistuimessa esitetyistä todisteista. Toisen momentin mukaan tuomioistuin päättää, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä esitettyjen todisteiden ja muiden oikeudenkäynnissä esiin tulleiden seikkojen pohjalta. Ensimmäinen momentti edustaa *vapaata todistelua* ja toinen *vapaata todistusharkintaa*, jotka molemmat ovat pääsääntöjä.⁸

Vapaa todistelu ensinnäkin mahdollistaa tuomioistuimen hyödyntää todisteena mikä tahansa tosiseikka, joka on tullut tuomioistuimen tietoon.⁹ Toiseksi se tarkoittaa todistelun välittömyyttä: todisteet esitetään suoraan sille tuomioistuimelle, joka tutkii ja ratkaisee asian. Kolmanneksi vapaa todistelu sisältää myös ajatuksen prosessin kontradiktorisuudesta, kun asianosaisella on oikeus lausua kaikesta tuomioistuimessa esitetyistä

⁵ Aineellisen totuuden periaatteesta ja selvittämisen tavoitteesta ks. tarkemmin esim. Tirkkonen 1948, s. 32–33; Hormia 1978, s. 2–6; Jonkka 1991 s. 173–186; Klami 2000, s. 19–20 ja Jämsä 2020, s. 34–38. Ks. myös LaVM 19/2014 vp, s. 7; KKO 2015:51 (kohta 28) ja KKO 2019:7 (kohta 16). Usein on esitetty, että aineellisen totuuden sijaan olisi puhuttava prosessuaalisesta totuudesta eli totuudesta normatiivisen järjestelmän tuotoksena, ks. Lehtimaja 1981, s. 171; Tolvanen 2006, s. 1329 ja Ervo 2012, s. 3–4. Yleisesti funktioihin liittyviin erilaisiin näkökulmiin ks. myös Frände 2009, s. 29–31 ja Jokela 2018, s. 9–10.

⁶ Johdannossa esitetyistä rajauksesta huolimatta on tässä kohtaa syytä tuoda esiin, että vapaa todistusteoria on omaksuttu suomalaisessa oikeusjärjestelmässä myös siviili- ja hallintoprosesseissa.

⁷ Legaalista todistusteoriasta ja siirtymästä siitä vapaaseen todistusteoriaan ks. tarkemmin esim. Tirkkonen 1955, s. 141–142; Pihlajamäki 1994, s. 607–626 ja Pihlajamäki 1997, s. 64–65, 79, 86–87, 95, 102.

⁸ Ks. HE 46/2014 vp, s. 45–46.

⁹ Ks. esim. Jonkka 1993, s. 28; Pölönen 2003, s. 144 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 425. Pääsääntöisesti näytön hankkimisesta vastaavat esitutkintaviranomaiset, ja tähänkin liittyen syyttäjät osallistuu esitutkintaan tarvittavassa määrin esitutkintalain (805/2011, ETL) 5 luvun 3 §:n 2 momentin mukaisesti. Esitutkinnassa hankitut todisteet tallennetaan pääsääntöisesti esitutkintapöytäkirjan liitteiksi (ETL 9:6.2).

todistelusta.¹⁰ Sanotusta huolimatta vapaan todistelun periaatteella ei voi perustella tai oikeuttaa laittomia menettelyjä.¹¹

Vapaalla todistusharkinnalla puolestaan tarkoitetaan tuomioistuimen esteetöntä ja normeihin sitomatonta todisteen näyttöarvon määrittelyä eli todistusharkintaa.¹² Tuomioistuimen on esitettyjä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Kysymys on näin ollen perusteellisesta ja tasapuolisesta harkinnasta, jonka pitää kestää kriittinen ja objektiivinen arviointi.¹³ Tätä koskien on syytä huomata, että tuomioistuin on velvollinen OK 24 luvun (165/1998) 4 §:n (165/1998) ja oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 11 luvun 4 §:n (733/2015) 2 momentin mukaisesti perustelevaan, millä perusteella riitainen seikka on tullut näytetyksi tai jäänyt näyttämättä.

Vapaa todistusteoria peilautuu jo rikosprosessin ensivaiheisiin siten, että ensinnäkin esitutkintaviranomaiset voivat – jäljempänä alaluvuissa 2.2, 3.3 ja 5.2 esitetyt rajoitukset huomioon ottaen – hyödyntää todisteita esimerkiksi näyttönä kuulustelussa taikka arvioidessaan esitutkintakynnyksen ylittymistä tai pakkokeinon käytön edellytyksiä. Lähtökohtanaan esitutkinnassa on ETL 1 luvun 2 §:n 2 momentin tarkoittamalla tavalla, että sen aikana kootaan näyttö ja tarvittava muu selvitys syyteharkintaa, asianosaisten etujen valvomista ja mahdollista rikosoikeudenkäyntiä varten. Toiseksi myös syyttäjä voi mainitut rajoitukset huomioiden hyödyntää kaikkea esitutkinnassa kertynyttä aineistoa arvioidessaan syytekynnyksen ylittymistä.¹⁴

Niin vapaan todistelun kuin vapaan todistusharkinnan periaatteista voidaan tai tulee poiketa, jos lailla on niin säädetty. Näitä todistusoikeudellisia poikkeuksia käydään läpi seuraavaksi.

2.2 TODISTUSOIKEUDELLISET POIKKEUKSET

Vaikka rikosprosessissa pyritään aineellisen totuuden selvittämiseen mahdollisimman täysimääräisesti, ei aineellista totuutta tule tavoitella niin, että se syrjäyttäisi muut sen kanssa ristiriidassa olevat arvot ja periaatteet. Toisin sanoen todistelu ei ole koskaan täysin vapaata vallitsevasta vapaasta todistusteoriasta huolimatta.¹⁵ Vapaan todistelun osalta onkin todettavissa tiettyjä todistusoikeudellisia poikkeuksia, joilla koko lailla viitataan todistamis- ja hyödyntämiskieltoa koskevaan sääntelyyn.¹⁶

Todistamiskielloilla tarkoitetaan laajasti ymmärrettynä kaikkia poikkeuksia vapaasta todistelusta. Suppeassa merkityksessä niillä viitataan todisteiden hankkimis- ja esittämiskieltoihin, jotka velvoittavat koko rikosprosessin ajan yhtä lailla esitutkintaviranomaisia, syyttäjää ja tuomioistuinta. Useimmat todistamiskieltoisäännökset on sijoitettu OK 17 luvussa kohtaan ”velvollisuus tai oikeus kieltäytyä todistamasta”, ja ne on muotoiltu ennen muuta todistajaa ajatellen. Todistamiskielto on vakiintuneesti jaettu todistusteema-, todistuskeino- ja todistusmetodikieltoon.¹⁷

¹⁰ HE 46/2014 vp, s. 45.

¹¹ Ks. Pölönen 2003, s. 211–212.

¹² Ks. esim. Jonkka 1993, s. 28; Pölönen 2003, s. 144 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 425–427.

¹³ Ks. esim. HE 46/2014 vp, s. 45; Klami 2000, s. 26; Virolainen – Pölönen 2003, s. 425 ja Virolainen – Martikainen 2010, s. 274–276.

¹⁴ Samoin Virolainen 1998, s. 423.

¹⁵ Ks. Hormia 1978, s. 10; Jonkka 1993, s. 24–25; Pölönen – Tapanila 2015, s. 228 ja Jämsä 2020, s. 45.

¹⁶ Ks. Jämsä 2020, s. 65–66, 89. Jämsä on lanseerannut väitöskirjassaan termin (*oikeudelliset*) *todistelunrajoitteet*, jolla hän viittaa ensinnäkin säännöksiin, jotka rajoittavat tuomioistuimen käytettävissä olevaa selvitystä tosiasioista ja merkitsevät sillä tavoin poikkeamista todistelumenettelyn vapaudesta. Toiseksi todistelunrajoitteilla Jämsä tarkoittaa myös sellaisia tosiasiallisia olosuhteita, jotka tekevät todisteen hankkimisen tai esittämisen mahdottomaksi tai ainakin rajoittavat sitä. Vrt. Virolainen 2021 (kohdat 7–9), joka huomauttaa, että todistamiskielto on vakiintunut termi niin Suomessa kuin muissakin maissa. Se, että kaikki todistamiskielto eivät ole ehdottomia, vaan joustavia, ei ole perusteltu syy luopua käyttämästä mainittua termiä. Lisäksi Virolaisen mukaan todistelunrajoitteet voidaan sekoittaa todisteiden torjumiseen (OK 17:8).

¹⁷ Ks. Hormia 1978, s. 20–21, 67–68; Hormia 1979 ja Pölönen 2003, s. 182.

Todistusteemakielto estää tiettyyn tosiseikkaan kohdistuvan todistelun; tosiseikat voivat olla yhtä lailla todistus- tai oikeustositseikkoja. Todistusteemakiellon kannalta ei ole merkitystä, minkälaisilla todistuskeinoilla todistelua esitetään, vaan se estää kaikkien kyseistä teemaa koskevien todistuskeinojen käytön.¹⁸ Esimerkiksi OK 17 luvun 10 §:n (732/2015) mukaisesti kukaan ei saa todistaa tiedoista, jotka ovat salassa pidettäviä valtion turvallisuuden takia tai siitä syystä, että ne koskevat Suomen suhteita toiseen valtioon tai kansainväliseen järjestöön.

Sen sijaan todistuskeinokiello estää tietyllä todistuskeinolla tapahtuvan todistelun. Siksi se periaatteessa sallii todistelun esittämisen samasta teemasta toisen todistuskeinon avulla.¹⁹ Esimerkkinä tältä osin voidaan mainita vastaajan läheisen oikeus kieltäytyä todistamasta asiassa kokonaan OK 17 luvun 17 §:n (732/2015) 1 momentin tarkoittamalla tavalla.

Todistusmetodikiello puolestaan vastaa kysymykseen siitä, millä tavoin todistetta ei saa hankkia tai esittää tuomioistuimelle. Se siis estää todistelun, joka koskee sinänsä sallittua aihetta ja on esitetty sallituin keinoin, jos todistusaineiston hankintamenettely on ollut tai olisi virheellinen.²⁰ Todistusmetodikiello velvoittaa esitutkintaviranomaisia muun muassa ”kuulustelumetodikiellona”: kuulusteltavaa on kohdeltava rauhallisesti ja asiallisesti, eikä tunnustuksen tai määrättyyn suuntaan johtavan lausuman saamiseksi kuulusteltavalta saa käyttää tietoisesti esimerkiksi uhkauksia tai muita kuulusteltavan ratkaisuvapauteen, tahdonvoimaan, muistiin tai arvostelukykyyn vaikuttavia sopimattomia keinoja tai menettelytapoja (ETL 7:5.1).²¹

Todistamiskieltojen suoja ulottuu myös pakkokeinojen käyttämiseen, ja PKL:ssa on säädetty takavarikoimis-, jäljentämis-, kuuntelu- ja katselukielloista. Näiden kieltojen sisältö vastaa pitkälti OK 17 luvun säännöksiä todistamiskielloista. Niiden tarkoituksena on ennakoidusti estää viranomaisia takavarikoimasta, kopioimasta, kuuntelemasta ja katsomasta tiettyjä asiakirjoja tai viestintää ilman erityistä perustetta.²²

Takavarikoimis- ja jäljentämiskielloista säädetään PKL 7 luvun 3 §:ssä (737/2015), ja todistuskeinoneutraalisuuden periaatteen mukaisesti ne koskevat myös muita kohteita kuin asiakirjoja.²³ Koska salaisista pakkokeinoista on säädetty erikseen PKL 10 luvussa, on selvyuden vuoksi PKL 7 luvun 4 §:ssä säädetty kiellosta takavarikoida sellaisia asiakirjoja ja dataa, jotka tulisi hankkia telekuuntelulla (PKL 10:3), televalvonnalla (PKL 10:6) tai tukiasematiedoilla (PKL 10:10). Poikkeuksena tähän on kuitenkin PKL 10 luvun 4 §:n 1 momentti, joka sallii tietojen hankkimisen telekuuntelun sijasta.²⁴

Kuuntelu- ja katselukielloja koskeva sääntely PKL 10 luvun 52 §:ssä on lähes yhdenmukainen takavariko- ja jäljentämiskieltoja koskevan sääntelyn kanssa. Kiellot koskevat telekuuntelua, tietojen hankkimista telekuuntelun sijasta, teknistä kuuntelua (PKL 10:16), teknistä katselua (PKL 10:19) ja teknistä lait tarkailua (PKL 10:23). Jos tiedonhankinnan aikana ilmenee, että kyseessä on viesti, jonka kuuntelu tai katselu on kielletty, toimenpide on keskeytettävä, ja kertyneet tallenteet sekä muistiinpanot on heti hävitettävä. Kieltoja ei

---

¹⁸ Ks. Hormia 1978, s. 20, 68, 91–93; Hormia 1979, s. 1–47 ja Pölönen 2003, s. 182–183. Todistusteeman käsitteestä ks. tarkemmin esim. Jokela 2018, s. 534–535.

¹⁹ Ks. Hormia 1978, s. 20, 68, 93–95; Hormia 1979, s. 47–145 ja Pölönen 2003, s. 183–187.

²⁰ Ks. Hormia 1978, s. 20–21, 95–97; Hormia 1979, s. 146–162 ja Pölönen 2003, s. 183–187. Ks. myös Jämsä 2020, s. 92, jossa kirjoittaja ei näe estettä viitata todistusmetodikiellolla tapaan, jolla tuomioistuin hyödyntää todistetta tekemässään näytön arvioinnissa.

²¹ Ks. Hormia 1978, s. 68. Samalla on huomattava, että mikäli tällaisessa tilanteessa lainvastaisessa menettelyssä ei ole kyse OK 17 luvun 25 §:n 1 momentin tarkoittamasta kiduttamisesta tai sillä uhkaamisesta, kuten esimerkiksi EIT:n käsittelyssä Gäfgen v. Saksa (2010) -tapauksessa, ei menettelyn oikeudellisena seuraamuksena ole automaattisesti todistamis- tai hyödyntämiskielto. Hyödyntäminen arvioidaan tällaisessa tilanteessa OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereiden avulla alaluvussa 3.2 esitetyllä tavalla.

²² Ks. Pölönen 1997b, s. 1227–1228 ja Pölönen 2003, s. 229–230, 327.

²³ HE 46/2014 vp, s. 148. Käytännössä takavarikoimis- ja jäljentämiskieltoja sovelletaan kuitenkin harvoin muihin kohteisiin kuin asiakirjoihin tai dataan. Ks. näistä kielloista tarkemmin esim. Hormia 1978, s. 338–352 ja Fredman ym. 2020, s. 924–937.

²⁴ Ks. HE 222/2010 vp, s. 276.

kuitenkaan sovelleta, jos viestinnän toista osapuolta epäillään samasta tai siihen välittömästi liittyvästä rikoksesta kuin rikoksesta epäiltyä, ja myös hänen osaltaan on tehty pakkokeinopäätös.²⁵

Vaikka hyödyntämiskieltoon ja lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämiseen keskitytään luvussa 3, on jo tässä kohtaa todettava, ettei laissa ole yleissäännöstä *laillisesti* hankitun todisteen hyödyntämiskiellosta. Sitä vastoin vapaan todistelun periaatteen mukaisesti lähtökohtana luonnollisesti on, että laillisesti hankittua todistetta saa hyödyntää näyttönä vapaasti oikeudenkäynnissä. Tähänkin pääsääntöön on kuitenkin olemassa tiettyjä poikkeuksia.

Merkittävämpänä poikkeuksena laillisesti hankittuihin todisteiden hyödyntämiseen liittyen on ylimääräisen tiedon käyttämisen rajoittaminen. Pakkokeinolain 10 luvun 55 §:ssä määriteltyjen salaisten pakkokeinojen tuottamaa tietoa voidaan käyttää muun kuin peruserikoksen näyttönä ainoastaan silloin, kun saman luvun 56 §:n (1146/2013) 1 tai 2 momentin edellytykset täyttyvät. Ylimääräisen tiedon käyttämistä ja siihen kytkettyjä erityiskysymyksiä käsitellään tarkemmin luvuissa 4 ja 5.

Myös kansainväliseen rikosoikeusyhteistyöhön saattaa liittyä tilanteita, joissa lainmukaisesti hankitun todisteen hyödyntäminen ei ole täysin vapaata. Oikeusapua antava vieras valtio voi nimittäin asettaa ehtoja, missä määrin sen toimittamia tietoja on oikeus käyttää. Kansainvälisestä oikeusavusta rikosasioissa annetun lain (4/1994) 27 §:n 2 momentin mukaisesti Suomen on noudatettava, mitä Suomen ja vieraan valtion välillä voimassa olevassa sopimuksessa taikka oikeusapua antaneen valtion asettamissa ehdoissa on määrätty muun muassa tietojen käytön rajoituksista.²⁶ Hyödyntämisrajoitus saattaa seurata myös yhteisistä tutkintaryhmistä annetun lain (1313/2002) 6 §:stä, jonka mukaan saadut tiedot ovat lähtökohtaisesti käytettävissä todisteina ainoastaan yhteisen tutkintaryhmän käsittelemässä rikosasiassa. Johdannossa käsiteltyä Anom-tapausta koskien todettakoon, ettei ainakaan yleisesti ole tiedossa, että Suomelle luovutettujen tietojen hyödyntämiselle olisi asetettu tämän kaltaisia rajoituksia.

Sanotun lisäksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetussa laissa (689/1997) on kaksi hyödyntämiskieltoisäännöstä, jotka liittyvät nimenomaan laillisesti hankitun todisteen hyödyntämiseen. Lain 1 luvun 10 a §:n (670/2014) 6 momentin mukaan tilanteessa, jolloin tuomioesitystä ei tehdä, epäillyn tai vastaajan lausumia, jotka on annettu pykälässä tarkoitetun neuvottelun yhteydessä, ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. Tämän ohella saman lain 5 b luvun 5 §:n (670/2014) 2 momentissa todetaan samansuuntaisesti, että mikäli asia jätetään sillensä, vastaajan lausumia, jotka on annettu 1 luvun 10 a §:ssä tarkoitetun (syyte)neuvottelun tai tunnustamisoikeudenkäynnin yhteydessä, ei saa käyttää todisteena rikosasiassa. Laillisesti hankittujen todisteiden hyödyntämistä on myös rajoitettu jätelain (646/2011) 129 §:n (528/2014), kilpailuoikeudellisista vahingonkorvauksista annetun lain (1077/2016) 8 §:n sekä konkurssilain (120/2004) 4 luvun 5 a §:n (86/2013) sääntelyillä.

Todistamis- ja hyödyntämiskieltojen ohella vapaan todistelun eräänlaisista poikkeuksista säädetään OK 17 luvun 8 §:ssä (732/2015), jonka mukaan tuomioistuimen on evättävä näyttö, joka: 1) koskee asiaan vaikuttamattomaa seikkaa; 2) on muuten tarpeeton; 3) voidaan korvata olennaisesti vähemmällä kustannuksella tai vaivalla saatavissa olevalla todisteella; 4) voidaan korvata olennaisesti luotettavammalla todisteella; tai 5) on asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta jäänyt tavoittamattomiin, eikä asian ratkaisemista tule enää viivytellä.²⁷

---

²⁵ Koska kiellot koskevat myös teknistä katselua, pykälässä käytetään ”keskustelun” sijaan ”viestin” käsitettä, joka on ensin mainittua käsitettä laajempi käsittäen muunkin kuin sanallisen viestinnän, ks. HE 222/2010 vp, s. 355. Katselu- ja kuuntelukielloista ks. tarkemmin esim. Pölönen 1997b, s. 1226–1231; Pölönen – Tapanila 2015, s. 276–278 ja Fredman ym. 2020, s. 1169–1173.

²⁶ Ratkaisuisaan *Stojkovic v. Ranska ja Belgia* (2011) EIT on todennut EIS 6 artiklan 1 ja 3 (c) kohtien loukkauksen sillä perusteella, että oikeusapupyynnön ehtoja ei ollut noudatettu eikä syytetyllä ollut kansallisen lainsäädännön mukaan enää mahdollisuutta peruuttaa tunnustustaan (kohta 56). Myös ennakkopäätöksen KKO 2006:11 mukaan vieraan valtion asettamaa ehtoa on noudatettava (kohta 16). Ks. Tapanila 2014, s. 7.

²⁷ Todistelun epäämistä ks. tarkemmin Hormia 1978, s. 130–131; HE 14/2013 vp, s. 55–57; Rautio – Frände 2020, s. 72–85 ja Jämsä 2020, s. 143–150.

Poikkeuksena vapaaseen todisteluun on mainittava myös OK 17 luvun 7 §:ssä tuomioistuimelle osoitettu kieltö hankkia rikosasiassa näyttöä, jos kyseinen näyttö todennäköisesti tukisi syytettä.²⁸ Huomioimatta ei tältä osin voi myöskään jäädä OK 17 luvun 24 §:n mukainen kirjallisen kertomuksen käyttökieltö, jolla pyritään varmistamaan oikeudenkäynnin suullisuus, välittömyys ja kontradiktorisuus.²⁹ Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ulkopuolelta todistusoikeudellisina poikkeuksina mainittakoon preklusiosäännökset, joita on OK 5, 6, 25 ja 30 luvuissa. Rikosasioissa preklusiota ei kuitenkaan sovelleta muutoin kuin KKO:ssa, kuten OK 30 luvun 7 §:n 1 momentissa on säädetty.³⁰

Rikosasioissa tehtävään vapaaseen todistusharkintaan ei sinänsä kytkeydy rajoitteita, toisin kuin on asianlaita riita-asioissa.³¹ Toisaalta Rasilainen on aiheellisesti pohtinut, onko KKO rajoittanut ennakkopäätöksillään KKO 2013:96 ja KKO 2021:5 tuomarin vapaata todistusharkintaa. Molemmissa tapauksissa oli kysymys syyksilukemiseen riittävän näytön arvioinnista seksuaalirikosasiassa.³²

3 HYÖDYNTÄMISKIELTO

3.1 HYÖDYNTÄMISKIELLON KÄSITE

Hyödyntämiskiellossa on kyse siitä, että kiellonvastaisesti hankittua tai muuten perus- ja ihmisoikeuksien rajoittamiseen johtavaa todistetta ei hyväksytä oikeudenkäyntiaineistoon, eikä sille anneta merkitystä todistus- ja tuomioharkinnassa.³³ Hyödyntämiskielion taustalla voidaan nähdä monenlaisia funktioita. Aihetta koskevaan saksalaiseen keskusteluun nojautuen esimerkiksi Pölönen on esittänyt hyödyntämiskieltojen perusteiksi moraalisen funktion, erityis- tai yleisestäävyyden korostamisfunktion, kurinpitofunktion ja oikeussuojafunktion.³⁴ Erilaisista näkökulmista ja painotuksista huolimatta loppu viimein kysymys on yksilön oikeusturvasta ja oikeudenkäynnin turvaamisesta sekä niiden suhteesta rikosvastuun toteuttamisintressiin.³⁵

Hyödyntämiskieliot voidaan jakaa epäitsenäisiin ja itsenäisiin hyödyntämiskieltoihin. Epäitsenäinen hyödyntämiskielto tarkoittaa, että jotakin todistamiskieltoa on rikottu, jolloin tuomioistuin kieltää näin saadun todisteen esittämisen oikeudenkäynnissä. Itsenäinen hyödyntämiskielto perustuu puolestaan muuhun kuin

²⁸ Korkein oikein on vahvistanut tämän oikeusohjeen ennakkopäätöksessä KKO 1995:44.

²⁹ Pykälän mukaan todisteena ei saa käyttää oikeudenkäyntiä varten laadittua yksityisluonteista kirjallista kertomusta, joka on annettu vireillä olevan tai alkavan oikeudenkäynnin varalta, jollei jokin erikseen mainituista poikkeusperusteista täyty. Esitutkinnaassa annetun kuulustelukertomuksen käyttö näyttönä on myös mahdollista tietyissä erikseen määritellyissä tilanteissa. Tämän ohella tuomioistuimessa voidaan käyttää todisteena esitutkinnaassa annettua kertomusta, joka on tallennettu esimerkiksi videolle. Ks. HE 46/2014 vp, s. 83–85; Frände 2009, s. 395–396; Pölönen – Tapanila 2015, s. 153–159; Rautio – Frände 2020, s. 174–184 ja Jämsä 2020, s. 411–423.

³⁰ Ks. HE 46/2014 vp, s. 45.

³¹ Riita-asioissa vapaata todistusharkintaa rajoittavat legaaliset presumptiot eli niin sanotut tyyppitodisteet. Niillä tarkoitetaan laissa määrättyä oletusta tiettyjen faktojen olemassa ollessa vallitsevasta asiailtilasta. Esimerkkeinä presumptiosta voidaan käyttää velkakirjaa velan olemassaolon näyttämiseksi tai isyyslain (700/1975) 1 luvun 2 §:n mukaista isyysolettamaa. Ks. esim. Tirkkonen 1955, s. 146–147; Pölönen 2003, s. 116 ja Vuorenää 2020, s. 19.

³² Rasilainen 2023, s. 60–63.

³³ Pölönen 2003, s. 205–206.

³⁴ Pölönen 2003, s. 215–217. Hyödyntämiskieltojen funktioita on jaoteltu vastaavasti myös Ruotsissa, ks. esim. Lundqvist 1998, s. 165–169. Suomessa verrattain vähäiseksi jäänyt funktiokeskustelu on ollut saksalaisvaikutteista. Tähän peilaten huomionarvoista on, että saksalaiset painotukset eroavat merkittävästi esimerkiksi Yhdysvalloissa käydystä funktiokeskustelusta. Siellä hyödyntämiskieltojen tärkeimpinä funktioina on nähty poliisin väärinkäytösten estäminen – joka vastaa kurinpitofunktiota – ja oikeudenkäytön integriteetin edistäminen. Hyödyntämiskieltojen funktioihin liittyvästä keskustelusta ks. tarkemmin Riekkinen 2014, s. 139–143.

³⁵ Pölönen – Tapanila 2015, s. 238. Ks. Riekkinen 2014, s. 141.

todistamiskiellon rikkomiseen; se saattaa kytkeytyä vaikkapa poliisin väärinkäyttöihin esitutkinnassa todisteita hankittaessa.³⁶

Suomessa lainsäätaja vahvisti hyödyntämiskiellon olemassaolon säätämällä vuonna 2015 todistelulainsäädännön uudistuksen yhteydessä OK 17 luvun 25 §:ään (732/2015) todisteiden hyödyntämiskiellojen yleissäännöksen, joka voi tulla sovellettavaksi niin henkilö- kuin esinetodistelussa.³⁷ Sitä soveltamalla ei kuitenkaan ratkaista todistamis- ja käyttökielloja. Esitöissä onkin tätä koskien todettu, että olisi tarkoituksetonta säätää itsenäisesti todistamis- tai käyttökiellosta, jos hyödyntäminen ratkaistaisiin hyödyntämiskiellotosäännöksen nojalla. Siten todistamis- tai käyttökiellon vastaisen menettelyn johdonmukainen seuraamus on hyödyntämistä tai käyttökiello, kuten esimerkiksi ennakkopäätöksissä KKO 2008:84 ja KKO 2009:88. Esitöissä on kuitenkin huomautettu, ettei hyödyntämiskiello ole aina merkityksetön todistamiskielloa tai vaitiolo-oikeutta koskevissa tapauksissa. Jos todistamiskiello tai vaitiolo-oikeus on murrettavissa, voi näet syntyä tilanne, jossa todiste sinänsä on hyödynnettävissä murtamisen jälkeen. Mikäli todiste kuitenkin on lainvastaisesti hankittu, tulee todisteen hyödyntämiskelpoisuutta arvioida OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteerejä vasten.³⁸

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 25 §:n 1 momentissa säädetään yleisestä ja ehdottomasta hyödyntämiskiellosta: tuomioistuin ei saa hyödyntää todistetta, joka on saatu kiduttamalla.³⁹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut, että kiduttamalla tai sen uhalla saadun tunnustuksen ottaminen oikeudenkäyntiaineistoon tai kidutuksentasoisella väkivaltaisella menettelyllä välillisesti hankitun esinetodisteen käyttäminen tekee oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen.⁴⁰ Kotimaista oikeuskäytäntöä ei asiasta ole, vaikkakin KKO on ennakkopäätöksissä KKO 2007:58 ja KKO 2012:45 viitannut kidutuksella saadun todisteen hyödyntämiskielloon.

Pykälän 2 momentti on laajempi ja sisältää kiellon hyödyntää OK 17 luvun 18 §:ssä (732/2015) säädetyn vaitiolo-oikeuden eli itse- ja läheiskriminointisuojaan vastaisesti saatua todistetta.⁴¹ Säännöksen mukaisesti

³⁶ Ks. esim. Hormia 1978, s. 31–46; Virolainen 1998, s. 424; Pölönen 2003, s. 205–207 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 229–230. Pölönen tuo esiin, että hyödyntämiskiellon sijasta voidaan yhtä hyvin puhua myös (todisteen) käyttökiellosta. Ks. myös HE 46/2014 vp, s. 92.

³⁷ HE 46/2014 vp, s. 85. Eräänlaisesta hyödyntämiskiellosta on kyse myös viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999, julkisuuslaki) 23 §:n 3 momentissa säädettyssä hyväksikäyttökiellosta, jonka lainsäätaja tunnusti jo ennen OK 17 luvun 25 §:n säätämistä. Sen mukaan esimerkiksi asianosaisjulkisuuden perusteella saatuja salassa pidettäviä tietoja ei saa käyttää omaksi taikka toisen hyödyksi tai toisen vahingoksi. Asianosainen tai hänen edustajansa tai avustajansa saa kuitenkin säännöksen nojalla käyttää muita kuin asianosaista itseään koskevia tietoja, kun kysymys on sen oikeuden, edun tai velvollisuuden hoitamisesta koskevasta asiasta, johon asianosaisen tiedonsaantioikeus on perustunut. Hallituksen esityksessä 30/1998 vp (s. 85) tätä on havainnollistettu esimerkillä, jossa ulosoton hakija hyödyntää ulosottoasiassa asianosaisena saamia tietoja toisen saman saatavan perintään liittyvän asian, kuten takaisinsaannin tai konkurssin, käsittelyssä. Asian arviointi muuttuu vaikeammaksi, jos pohditaan esimerkiksi lähestymiskiellohakemusta, jossa vedotaan tietoihin tai todisteisiin, jotka hakija on saanut vireillä olevassa esitutkinnassa asianomistajana. Lisäksi kiinnostava kysymys on, miten mainittu hyväksikäyttökiellotosäännös suhteutuu OK 17 luvun 25 §:n 3 momenttiin. Tähän liittyvä analyysi jää tämän artikkelin rajauksen ulkopuolelle. Yleisesti hyväksikäyttökiellosta ks. tarkemmin Kulla 2019, s. 259–260.

³⁸ HE 46/2014 vp, s. 92.

³⁹ Ks. HE 46/2014 vp, s. 86–88. Kidutuksen kiello ilmaistaan muun muassa PL 7 §:n 2 momentissa, Euroopan ihmisoikeussopimuksen (SopS 18–19/1990, EIS) 3 artiklassa ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) 7 artiklassa. Suomi on lisäksi sitoutunut YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaiseen yleissopimukseen (SopS 59–60/1989) sekä Euroopan neuvoston Eurooppalaiseen yleissopimukseen kidutuksen ja epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen estämiseksi (SopS 16–17/1991).

⁴⁰ Esimerkiksi Gäfgen-ratkaisussa EIT:n suuri jaosto totesi, että kiduttamisen uhalla saadun todisteen käyttäminen merkitsee peruuttamatonta oikeudenloukkausta riippumatta sen näyttöarvosta (kohta 167). Yleisesti kidutuksen määritelmästä ja EIS 3 artiklan soveltamista koskevasta EIT:n ratkaisukäytännöstä ks. tarkemmin Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 127–135 ja Pellonpää ym. 2018, s. 404–420.

⁴¹ Ks. HE 46/2014 vp, s. 88–89. Näiltä osin EIT:n ratkaisukäytännöstä voidaan mainita Blaj v. Romania (2014), jossa arvioitiin epäilyn oikeutta avustajaan osana itsekriminointisuoja. Läheiskriminointisuoja on ollut EIT:n arvioinnin kohteena esimerkiksi ratkaisussa Van der Heijden v. Alankomaat (2012). Korkein oikeus on puolestaan käsitellyt itsekriminointisuoja ennakkopäätöksissä KKO 2012:45, KKO 2013:25, KKO 2016:76 ja KKO 2016:96 ja

hyödyntämiskielto koskee myös todistetta, joka on hankittu muussa menettelyssä kuin esitutkinnassa tai rikosasian oikeudenkäynnissä henkilöltä pakkokeinon käyttämisen uhalla tai muutoin vastoin hänen tahtoaan, jos hän oli tällöin epäiltynä tai vastaajana rikoksesta taikka esitutkinta tai oikeudenkäynti oli vireillä rikoksesta, josta häntä syytetään, ja jos todisteen hankkiminen rikosasiassa olisi ollut vastoin 18 §:ää. Mikäli sen sijaan henkilö on muussa menettelyssä kuin rikosasian käsittelyssä tai siihen rinnastuvassa menettelyssä antanut lakisääteisen velvollisuutensa täyttämisen yhteydessä totuudenvastaisen lausuman taikka väärän tai sisällöltään totuudenvastaisen asiakirjan taikka väärän tai väärennetyn esineen, sitä saadaan hyödyntää todisteena velvollisuuden vastaista menettelyä koskevassa rikosasiassa.⁴²

Pykälän 3 momentti on harkinnanvarainen yleissäännös lainvastaisesti saadun todisteen hyödyntämiskiellostä. Sen mukaan tuomioistuin saa muussa kuin 1 ja 2 momentin tarkoittamassa tapauksessa hyödyntää myös lainvastaisesti hankittua todistetta, mikäli hyödyntäminen ei vaaranna oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Tuomioistuimen on jätettävä tällainen todiste hyödyntämättä, jos siihen on painavat syyt ottaen huomioon asian laatu, todisteen hankkimistapaan liittyvä oikeudenloukkauksen vakavuus, hankkimistavan merkitys todisteen luotettavuudelle, todisteen merkitys asian ratkaisemisen kannalta ja muut olosuhteet.⁴³

Säännöksen tarkoittama lainvastaisuus voi ilmetä rangaistavaksi säädettyinä menettelynä tai prosessuaalissa tai aineellisessa lainsäädännössä kiellettyinä toimintana, johon saattaa liittyä muunlaisia sanktioita tai jota ei ole sanktioitu lainkaan. Viranomaisten kohdalla tämä voi tarkoittaa toimivaltuuksien ylittämistä.⁴⁴ Kuitenkin usein viranomaisten lainvastaisuuksissa ei ole kyse niinkään toimivaltuuden ylittämisestä tai sen puutteesta, vaan epäillyn asianmukaisesta kohtelusta esitutkinnassa.⁴⁵ Lainvastaisuuden määritelmää arvioidessaan Riekkinen on tarkkanäköisesti kiinnittänyt huomiota, ettei esitöissä ole käsitelty ollenkaan sitä, miten lainvastaisuus tulisi ymmärtää kansainvälisissä asiayhteyksissä. Esimerkiksi Anom-tapauksessa oli alun perin kyse ulkomaisten viranomaisten hankkimista todisteista, jotka myöhemmin saatiin Suomeen oikeusapuprosessia käyttäen. Koska oikeusapumenettely noudatti sopimuksia ja lakeja, lainvastaisuuden arviointi keskittyi tapahtumiin, jotka olivat tapahtuneet ennen tätä prosessia.⁴⁶

Todistelulainsäädännön uudistusta valmisteltaessa yhtenä keskeisenä tavoitteena oli, että OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin sanamuoto vastaa EIT:n oikeuskäytäntöä.⁴⁷ Tätä silmällä pitäen tulee huomata, että EIT on hyödyntämiskieltoihin liittyvissä ratkaisuissaan korostanut, että sen tehtävänä on arvioida oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista kokonaisvaltaisesti EIS 6 artiklan valossa. Sen sijaan sen tehtävänä ei lähtökohdaisesti ole ottaa kantaa siihen, saadaanko lainvastaisesti hankittua todistetta hyödyntää – todistelu ja sitä koskeva sääntely järjestetään kansallisella tasolla.⁴⁸ Vakiintuneesta oikeuskäytännöstä on kuitenkin nähtävissä, että lukuun ottamatta rikosprovokaation avulla hankittuja todisteita (ks. alaluku 3.2), lainvastaisesti

---

läheiskriminointisuoja ennakkopäätöksissä KKO 1995:66, KKO 2000:71, KKO 2017:65, KKO 2019:17 ja KKO 2021:73. Ks. myös Tapanila 2014, s. 10–28, jossa analysoidaan hovioikeuksien tapausten pohjalta, ovatko hovioikeudet olleet avustajaa koskevaa oikeutta ja itseksiminointisuoja tarkastellessaan samoilla linjoilla EIT:n ja KKO:n oikeuskäytännön kanssa.

⁴² Ks. HE 46/2014 vp, s. 89–92. Ks. myös Tapanila 2019a, s. 82–87 ja Rautio – Frände 2020, s. 188–190. Momentin mukaisessa rinnakkaisprosessissa voi olla kyse esimerkiksi ulosotto-, konkurssi- tai verotusmenettelystä. Jos henkilö on kuitenkin tämän kaltaisessa menettelyssä luovuttanut tietoja vapaaehtoisesti (esim. ilman uhkasakkoa), ei niiden käyttäminen todisteena rikosasiassa ole kiellettyä. Momentti ei siis myöskään koske rikosprosessiin rinnastettavassa eli EIS 6 artiklan tarkoittaman rikossyytteen alaan kuuluvassa menettelyssä annettujen tietojen hyödyntämistä, ks. esim. Jussila v. Suomi (2006) ja Ruotsalainen v. Suomi (2009).

⁴³ Harkintakriteereistä ks. tarkemmin HE 46/2014 vp, s. 92–95 ja LaVM 19/2014 vp, s. 21–22. Kriteereiden täyttymisen arvioinnista Anom-tapauksessa ks. KKO 2023:14, kohdat 19–53. Ks. myös Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 576–580; Riekkinen 2023 ja Vuorenpää 2023b, s. 105–109.

⁴⁴ HE 46/2014 vp, s. 92.

⁴⁵ LaVM 19/2014 vp, s. 7.

⁴⁶ Riekkinen 2023.

⁴⁷ LaVM 19/2014 vp, s. 21.

⁴⁸ Ks. esim. Schenk v. Sveitsi (1988), kohdat 46–48; Gäfgen v. Saksa (2010), kohta 163 ja Tahery v. Yhdistynyt kuningaskunta (2011), kohta 118.

hankitut todisteet eivät suoraan riko EIS 6 artiklaa, ellei kansallisessa lainsäädännössä ole suoraan absoluuttista todistamiskieltoa, jota on tapauksessa rikottu.

3.2 HYÖDYNTÄMISKIELTOASIAN KÄSITTELY

Hyödyntämiskiellon asettaminen on tuomioistuimen päätösvallassa, ja se voi käsitellä asiaa omasta aloitteestaan. Kuitenkin on yleensä tarkoituksenmukaisempaa, että asianosainen esittää tuomioistuimelle vaatimuksen hyödyntämiskiellosta.⁴⁹ Syyttäjällä on erityinen velvollisuus kiinnittää tuomioistuimen huomio todisteen hyödyntämiseen liittyviin seikkoihin etenkin silloin, kun syyttäjä on itse nimennyt kyseisen todisteen.⁵⁰ Sitä vastoin rikoksesta epäillyn kuulustelukertomuksen hyödyntämiskieltoa koskevissa kysymyksissä on usein perusteltua, että epäilty tai hänen avustajansa ottaa esille mahdollisen hyödyntämiskieltoa edellyttävän seikan, sillä he tuntevat todennäköisesti parhaiten esitutinnan mahdolliset puutteet tältä osin. Tuomioistuin voi puuttua asiaan omasta aloitteestaan esimerkiksi tilanteessa, jossa epäillyn oikeuksia on selvästi loukattu, eikä asianomainen itse ymmärrä tuoda asiaa esille. Tämä korostuu tilanteissa, joissa epäilyllä ei ole lainoppinutta avustajaa.⁵¹

Mikäli hyödyntämiskiellon perusteet ovat tulleet epäillyn tietoon jo esitutinnan aikana, olisi suotavaa, että hän tai hänen avustajansa vetoaisi hyödyntämiskieltoon viimeistään esitutinnan loppulausunnossa. Siten väitteen perusteet tulisivat etukäteen syyttäjän ja tuomioistuimen tietoon ja edistettäisiin prosessin sujuvuutta. Vaikka epäiltyä ei voida pakottaa väitteen esittämiseen ennen oikeudenkäyntiä, voidaan avustajalta edellyttää lojaalisuutta oikeudenkäyntimenettelyä kohtaan eli esimerkiksi sitä, että tämä ryhtyy sellaisiin toimiin, joilla ennaltaehkäistään oikeudenkäynnin viivästymistä.⁵²

On selvää, että hyödyntämiskieltoyksityyksen ratkaisemisen ajankohta oikeudenkäynnissä vaikuttaa siihen, miten asianosaiset valmistautuvat tuomioistuinkäsittelyyn. Tähän nähden kysymys hyödyntämiskiellosta tulisi pyrkiä ratkaisemaan mahdollisimman aikaisessa vaiheessa oikeudenkäyntiä, jotta mahdollisen hyödyntämiskiellon vuoksi asianosaiset voisivat hankkia ja esittää korvaavaa näyttöä.⁵³ Toisinaan ratkaisu tehdään kuitenkin vasta pääkäsittelyn päättymisen jälkeen todistusharkinnan aikana.⁵⁴ Joka tapauksessa ennen ratkaisun tekemistä tuomioistuimen tulee kontradiktorisuusperiaate huomioon ottaen varata asianosaisille tilaisuus lausua asiasta.⁵⁵

Ratkaistessaan, onko todiste asetettava hyödyntämiskieltoon, tuomioistuin tekee asiassa kokonaisvaltaisen arvioinnin. Tähän liittyen on tärkeää huomata, että OK 17 luvun 25 §:n 3 momentissa esitetty harkintakriteerien luettelo ei ole tyhjentävä. Lainsäätäjä on perusteluissaan korostanut, että hyödyntämiskieltoa harkittaessa täytyy tapauskohtaisesti punnita kaikkia asiaan vaikuttavia seikkoja. Olennaista on arvioida, milloin

⁴⁹ HE 46/2014 vp, s. 85–86. Ks. Pölönen 2003, s. 320, jonka mukaan on selvää, että PL 22 §:ssä säädetyn perusoikeuksien turvaamistehtävän toteuttamiseksi tuomioistuimen tulee ottaa hyödyntämiskielto huomioon viran puolesta ja asettaa tarvittaessa hyödyntämiskielto ex officio. Myös jura novit curia -periaate tukee tätä näkemystä. Ks. myös Riekkinen 2014, s. 177–178; Pölönen – Tapanila 2015, s. 341–342 ja Tapanila 2019b, s. 238–239.

⁵⁰ HE 46/2014 vp, s. 86. Syyttäjän on saatettava tällaiset epäselvyydet myös puolustuksen tietoon, ks. VKS 2001, s. 18.

⁵¹ Ks. Pölönen 2003, s. 321–322 ja Tapanila 2014, s. 26. Korkein oikeus käsittelee hyödyntämiskieltoyksityyksiä omaaloitteisesti esim. ennakkopäätöksessä KKO 2013:25, jossa oli kysymys avustajan käytöstä ja itsekriminointisuoja esitutkinnassa.

⁵² LaVM 19/2014 vp, s. 18. Myös asianajajien tapaohjeiden (kohta 4.1) voidaan katsoa edellyttävän avustajalta tällaista toimintatapaa.

⁵³ Ks. Pölönen 2003, s. 321. Asianosaisten ja tuomarin roolista todisteiden hankinnassa ks. Frände 2015, s. 201–208.

⁵⁴ Pölönen 2003, s. 321 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 232–233.

⁵⁵ Ks. Tapanila 2019b, s. 241. Ks. myös Pölönen 2003, s. 321 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 343. Hyödyntämiskieltoasiat voivat olla varsin moninaisia todistustaakan suhteen. Esimerkiksi läheiskriminointisuojaan rikkominen voi jossain tilanteessa olla siinä määrin ilmeinen, että asianosaisten vetoaminen siihen riittää. Väitteet esitutkintaviranomaisen lainvastaisista menettelyistä todisteiden hankkimisessa voivat sitä vastoin olla hyvinkin monimutkaisia, mikä edellyttää kattavaa todistelua. Ks. Pölönen 2003, s. 322.

oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen saattaa vaarantua. Lähtökohtana on kuitenkin aina todisteen hyödynnettävyys, mikä perustuu vapaan todistelun periaatteeseen. Tästä syystä todiste jätetään hyödyntämättä vain silloin, kun säännöksen edellyttämät painavat syyt ovat olemassa.⁵⁶ Todisteen hyödynnettävyyden perusta on erityisen vahva silloin, kun todiste tukee syytetyn syyttömyyttä – tätä vaatii jo rikosprosessissa yksilön oikeusturva suojaava syyttömyysolettaman periaate.⁵⁷

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun uudistamista koskevasta hallituksen esityksestä ja lakivaliokunnan mietinnöstä ilmenee, että hyödyntämiskieltoon voidaan asettaa paitsi viranomaisen myös yksityishenkilön laittomin keinoin hankkimaa todistusaineistoa. Tästä huolimatta yksi keskeinen kriteeri oikeudenloukkauksen vakavuutta arvioitaessa on jo oikeusvaltioperiaatteestakin (PL 2.3 §) johtuen se, onko loukkauksen tehnyt viranomainen vai yksityishenkilö.⁵⁸ Viranomaisten hankkimien todisteiden osalta on kuitenkin syytä huomata, että muotovirheet tai muut vastaavat puutteet viranomaistoiminnassa eivät yksinään johda hyödyntämiskieltoon.⁵⁹ Hyödyntämiskiellon tarkoituksena ei näin ollen ole toimia kurinpitokeinona, vaan sitä varten on omat virkavastuuseen ja rikosoikeudelliseen vastuuseen liittyvät keinonsa.⁶⁰

Viimeksi todettu on mielenkiintoista Anom-tapausta vasten arvioituna. Kuten aiemmin on tuotu esiin, FBI oli hankkinut viestit lainvastaisesti, minkä KKO katsoi loukkanneen vastaajien yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaa (KKO 2023: 14, kohta 33). Siten menettelyssä ei ollut kysymys pelkästään esitutkinnassa tehdystä muotovirheestä tai esimerkiksi PKL:n menettelysäännöksen sivuuttamisesta. Tästä huolimatta KKO ei nähnyt estettä viesteissä ilmenevien tietojen hyödyntämiselle.⁶¹

Todisteiden hankkimistapaan liittyvässä arvioinnissa voidaan lisäksi pohtia, olisiko todiste joka tapauksessa saatu laillisestikin. Tätä koskien esitöissä käytetään esimerkkinä tilannetta, jossa esitutkintaviranomainen on saanut tiedon huumausaineiden kätköpaikan tarkasta sijainnista kiinnittämällä huumausaine-erään seurantalaitteen ilman lainmukaisia edellytyksiä. Mikäli myöhemmässä tarkastelussa voitaisiin perustellusti todeta, että kätkö olisi väistämättä löytynyt samanaikaisesti tehdyn lainmukaisen tiedonhankinnan myötä, saataisiin huumausainetta käyttää todisteena lainvastaisesta menettelystä välittämättä. Seurantalaitteen käyttäminen lainvastaisesti ei muissakaan tapauksissa johtaisi automaattisesti hyödyntämiskieltoon, vaan asia olisi ratkaistava tapauskohtaisesti.⁶²

Siitä huolimatta, että edellä kuvatuin tavoin OK 17 luvun 25 §:n 3 momentti mahdollistaa laajankin harkintavallan päätettäessä todisteen hyödyntämisestä, on todiste jätettävä EIT:n vakiintuneen oikeuskäytännön perusteella hyödyntämättä 1 ja 2 momenttien mukaisten tilanteiden lisäksi silloin, kun esitutkintaviranomainen on hankkinut sen rikosprovokaation avulla. Tällaisissa tapauksissa EIT on pitänyt oikeudenkäyntejä kokonaisuudessaan epäoikeudenmukaisina ja katsonut, että todiste tulee asettaa hyödyntämiskieltoon.⁶³

---

⁵⁶ HE 46/2014 vp, s. 92. Hyödyntämiskieltoharkinnassa on huomioitava myös in dubio pro reo -sääntö, Pölönen 2003, s. 323.

⁵⁷ Ks. HE 46/2014 vp, s. 93. Esitöissä huomautetaan, että sellaisiin syytetyn syyttömyyttä tukeviin todisteisiin, jotka on hankittu OK 17 luvun 25 §:n 1 momentissa tarkoitettua kiduttamista lähenevällä kaltoin kohtelulla, on kuitenkin syytä suhtautua varovaisesti. Ks. myös LaVM 19/2014 vp, s. 7; Pölönen 2003, s. 226; Frände 2009, s. 30; Vuoren-pää 2009, s. 24; Jokela 2015, s. 344; Fredman 2021, s. 793 ja Jokela 2024, s. 31–32.

⁵⁸ HE 46/2014 vp, s. 94 ja LaVM 19/2014 vp, s. 21. Ks. Vuoren-pää 2020, s. 127–129. Kirjoittaja aiheellisesti kritisoi lakivaliokunnan mietinnön perusteluita, sillä valiokunta otti tosiasiallisesti kantaa hyödyntämiskieltoesitykseen, joka oli mietinnön antamishetkellä oikeuskäytännössä vireillä. Yksityishenkilön lainvastaisesti hankkimien todisteiden hyödyntämisestä ks. tarkemmin Hormia 1978, s. 248; Pölönen 2003, s. 312–315; Vuoren-pää 2018, s. 311–315 ja Rautio – Frände 2020, s. 195.

⁵⁹ HE 46/2014 vp, s. 94.

⁶⁰ LaVM 19/2014 vp, s. 7.

⁶¹ Ks. Lindroos-Hovinheimo 2023, s. 577.

⁶² HE 46/2014 vp, s. 94. Käytetyssä esimerkissä on kyse niin sanotusta inevitable discovery -tilanteesta, ks. Jämsä 2020, s. 125–126.

⁶³ Ks. kuvatulnaisista agent provocateur -tilanteista erityisesti Teixeira de Castro v. Portugal (1998), kohdat 9–12, 36, 39 ja Ramanauskas v. Liettua (2008), kohdat 51, 54–55. Ensin mainitussa tapauksessa EIT katsoi, että rikosprovokaation avulla saatujen todisteiden (poliisien todistajalausunnat) hyödyntäminen tuomioperusteissa oli EIS 6

Oman erityisryhmänsä muodostavat tapaukset, joissa hyödyntämiskielto liittyy OK 17 luvussa säädettyyn vaihtolovelvollisuuteen tai -oikeuteen taikka todisteen käyttökieltoon lukuun ottamatta itse- tai läheiskriminointisuojaan loukkaamistapauksia, joissa sovelletaan OK 17 luvun 25 §:n 2 momenttia. Esimerkiksi lähdesuojaa koskevassa ennakkopäätöksessä KKO 2009:88 katsottiin, että kirjeet kuuluivat kustannusyhtiön toimitusjohtajan vaitiolo-oikeuden piiriin ja ettei niitä siten saanut käyttää todisteina syyteasiassa. Puolestaan ennakkopäätöksessä KKO 2011:91 todisteita ei asetettu hyödyntämiskieltoon asiassa, koska todistamiskielto oli murrettavissa rikoksen törkeyden johdosta.

Tuomioistuin voi tehdä hyödyntämiskiellosta tai sitä koskevan väitteen hylkäämisestä erillisen käsittelyratkaisun pöytäkirjaan tai sisällyttää tällaisen ratkaisun pääasiaratkaisuun.⁶⁴ Ratkaisussa todisteen käyttö joko sallitaan tai estetään. Mikäli hyödyntämiskielto asetetaan, todiste tai osa siitä jää oikeudenkäyntiaineiston ja ratkaisuharkinnan ulkopuolelle, eikä sitä oteta todistusharkinnassa lainkaan huomioon. Jos sitä vastoin todisteen käyttö sallitaan, todisteen näyttöarvo harkitaan hallituksen esityksen mukaan lähtökohtaisesti tavalliseen tapaan.⁶⁵

Käsitys siitä, että edellä mainitussa tilanteessa olisi lähtökohtaisesti kyse ”tavalliseen tapaan” tehtävästä näyttön arvioinnista, ei ole kriittittömästi hyväksyttävissä. Tähän liittyen huomio kiinnittyy esimerkiksi ennakkopäätökseen KKO 2015:86, jossa todetaan, että ”[t]odisteen tai sen sisältämän tiedon hankkiminen lainvastaisellakaan tavalla tai muutoin virheellisellä menettelyllä ei yleensä merkitse estettä todisteen hyödyntämiselle, vaan ensisijaisena seurauksena on todisteen näyttöarvon alentaminen sen mukaan, miten virheellisyys vaikuttaa todisteen luotettavuuteen” (kohta 22). Myös ennakkopäätös KKO 2011:91 vahvistaa tämän linjan. Siinä todetaan, että todisteen näyttöarvo voi heikentyä, jos todiste on hankittu lainvastaisella taikka muutoin virheellisellä menettelyllä (kohta 16). Ennakkopäätöksissä ei siis viitata näyttöarvon alentumiseen, vaan sen sijaan niissä korostuu tuomarin aktiivinen rooli arvioida todisteen näyttöarvoa kriittisemmin. Näin ollen voidaan todeta, että tilanteessa, jossa todisteen hankkimista rasittaa jokin lainvastainen tai muutoin virheellinen menettely, kyse ei ole ”tavalliseen tapaan” tehtävästä näyttön arvioinnista.⁶⁶

Koska hyödyntämiskieltoa koskeva päätös liittyy todisteluun, siihen haetaan pääsääntöisesti muutosta pääasian käsittelyn yhteydessä OK 17 luvun 68 §:n 1 momentin mukaisesti. Pykälän 3 momentin mukaan tuomioistuin voi kuitenkin tietyin edellytyksin määrätä, että päätökseen on mahdollisuus hakea muutosta erikseen. Käsittelyratkaisua ja siihen liittyvää muutoksenhakua käsitellään tarkemmin alaluvussa 4.3, jossa keskitytään ylimääräisen tiedon käyttöön liittyvään päätöksentekoon.

3.3 ENNAKOIVA HYÖDYNTÄMISKIELTO

Vaikka OK 17 luvun 25 § koskee sanamuotonsa perusteella tuomioistuinta, on pykälän perusteluissa korostettu, että myös esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän tulee ottaa hyödyntämiskielto huomioon jo esitutkintaja syyteharkintavaiheissa. Siksi selvästi hyödyntämiskieltoon alaisia todisteita ei tule hankkia esitutkinnassa eikä käyttää syyteharkinnassa tai nimetä oikeudenkäynnissä todisteeksi.⁶⁷ Käytännössä tämä konkretisoituu usein

---

artiklan vastaista, koska poliisit olivat toiminnallaan aktiivisesti yllyttäneet valittajaa rikoksen tekemiseen. Jälkimmäisessä tapauksessa EIT korosti, ettei julkinen intressi voinut oikeuttaa nojautumista sellaiseen näyttöön, joka oli hankittu poliisin peitetoiminnassa tapahtuneen yllytyksen tuloksena – tällöin oikeudenkäynti muodostuisi jo alusta alkaen epäoikeudenmukaiseksi. Rikosprovokaatiosta ks. tarkemmin esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 250–255.

⁶⁴ HE 46/2014 vp, s. 86.

⁶⁵ HE 46/2014 vp, s. 86. Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 232–233 ja Hormia 1978, s. 257. Todisteen osittaisesta hyödyntämiskiellosta on esitöissä mainittu esimerkkinä tilanne, jossa telekuuntelutallenteesta osa saattaa kuulua todistamiskieltoon alaan ja näin tämä osa tallenteesta asetetaan hyödyntämiskieltoon.

⁶⁶ Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 230–231. On myös selvää, että jos tuomioistuin ottaa todisteen vastaan mutta arvioi sen näyttöarvoa kriittisesti sen hankkimiseen liittyvän virheen vuoksi, kyse ei ole hyödyntämiskiellosta, vaan todisteen luotettavuuden arvioinnista. Ks. myös Tapanila 2012, s. 598, jossa kirjoittajan mukaan ennakkopäätöksessä KKO 2012:45 hyödyntämiskieltoon asettamisen sijaan mahdollisena vaihtoehtona olisi ollut todisteena olleen kuulustelukertomuksen näyttöarvon alentaminen.

⁶⁷ HE 46/2014 vp, s. 86.

kysymykseksi siitä, voidaanko tietty todiste liittää esitutkintapöytäkirjaan ja/tai voidaanko sitä käyttää syytteen tukena haastehakemuksessa.⁶⁸ Lisäksi voi olla ratkaistavana, käytetäänkö todistetta pakkokeinon perusteena tai esitetäänkö sitä kuulustelussa.⁶⁹ Tällaiset kysymykset saattavat nousta esiin niin viranomaisten omasta aloitteesta kuin asianosaisen esittämän hyödyntämiskieltoväitteen seurauksena.⁷⁰ Esitutkinnassa ja syyteharkinnassa sovellettavaa hyödyntämiskieltoa kutsutaan ennakkolliseksi tai *ennakoivaksi hyödyntämiskielloksi*.

Lain esitöiden sanamuoto ei jätä esitutkintaviranomaisille ja syyttäjälle harkintavaltaa yksiselitteisessä ja selvässä hyödyntämiskielto tapauksessa. Tällöin on oltava varmaa, että tuomioistuimien tulisi asettamaan kyseisen todisteen hyödyntämiskieltoon. Tämä pakottaa esitutkintaviranomaisia ja syyttäjää oma-aloitteisesti tarkastelemaan kaikkia esitutkinnassa hankittuja todisteita hyödynnettävyyden näkökulmasta. Kun esitutkintaviranomaiset ja syyttäjä joutuvat tarkemmin pohtimaan todisteidensa käytettävyyttä, ohjaa tämä keskittämään heidän huomionsa todisteiden hankintatapojen laillisuuteen.⁷¹ Esimerkiksi Anom-rikoskokonaisuus on herättänyt perustellusti kysymyksen siitä, ovatko suomalaiset esitutkinta- ja syyttävaviranomaiset tyytyneet ottamaan vastaan vain operaation ”kypsät hedelmät” edellyttämättä Yhdysvaltain liittovaltion poliisi FBI:tä todisteiden hankkimistavan laillisuudesta tarkempaa selvitystä.⁷²

Ennakoivien hyödyntämiskieltojen osalta haasteena on, ettei esitutkinnan aikana aina voida varmasti tietää, voidaanko todistetta hyödyntää tuomioistuimessa vai asetetaanko sille hyödyntämiskielto. Tällaisissa epäselvissä tapauksissa on perusteltua saattaa asia tuomioistuimen harkittavaksi. Lain esitöissä onkin todettu, että todisteen hyödyntäminen tulisi tuoda tuomioistuimen arvioitavaksi erityisesti silloin, kun harkinta perustuu OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin yleissäännökseen. Tällä tavoin edistettäisiin oikeuskäytännön muodostumista ja selkeyttäisiin hyödyntämiskieltojen ulottuvuutta.⁷³

Jotta hyödyntämiskielto kyettäisiin tunnistamaan ennakkollisesti, nousee esitutkintayhteistyön toimivuus esitutkintaviranomaisten ja syyttäjän välillä keskeiseen asemaan. Aktiivinen esitutkintayhteistyö on omiaan vähentämään myöhemmin syyteharkinnassa ennakoivia hyödyntämiskieltoja ja oikeudenkäynnissä varsinaisia hyödyntämiskieltoja. Asiaan liittyen on sekä poliisin että syyttäjän ohjeistuksessa todettu, että poliisin tulee tehdä syyttäjälle ETL 5 luvun 1 §:n (988/2016) 1 momentin (453/2023) mukainen ilmoitus muun muassa silloin, kun asiassa on tullut ilmi varteenotettava mahdollisuus sille, että esitutkinnassa hankittua näyttöä voi rasittaa OK 17 luvun 25 §:ssä säädetty hyödyntämiskielto.⁷⁴ Hyödyntämiskieltojen tunnistamisen kannalta on tärkeää

---

⁶⁸ Pölönen – Tapanila 2015, s. 231–232. Ks. Pölönen 2003, s. 206. Esitutkintapöytäkirja perustaa pohjan rikosasian jatkokäsittelylle. Tätä koskien on olennaista huomata, että tutkinnanjohtaja vastaa esitutkintapöytäkirjan sisällön asianmukaisuudesta hänelle kuuluvan johtamis- ja valvontavelvoitteen johdosta (ETL 2:2–3).

⁶⁹ Ks. Fredman 2015, s. 31, jossa kirjoittaja aiheellisesti tuo esiin, että näyttöharkinnasta on kyse myös silloin, kun arvioidaan, onko pakkokeinon käytölle edellytyksiä.

⁷⁰ Tältä osin yksi tavanomaisimmista tilanteista lienee sellainen, että alun pitäen asianomistajana tai todistajana kuulustellun henkilön asema muuttuu esitutkinnan aikana uusien tietojen valossa rikoksesta epäillyksi. Tällöin henkilön antama ensimmäinen lausuma on OK 17 luvun 25 §:n 2 momentin perusteella jätettävä pois esitutkintapöytäkirjasta, koska kyse on itsekriminointisuojaan loukkauksen takia todistamiskielto alaisesta aineistosta. Samoin on meneteltävä, jos epäillyn lähiomaista on kuulusteltu esitutkinnassa ilman, että hänelle olisi ilmoitettu hänen kokonaiskieltäytymisoikeudestaan (OK 17:18.1). Edellä kuvatuissa tilanteissa voidaan kuitenkin kuulusteltavan suostumuksella viitata uudessa kuulustelussa ensimmäiseen kuulusteluun ja liittää molemmat kuulustelupöytäkirjat esitutkintapöytäkirjaan. Ks. Pölönen 2003, s. 246–247.

⁷¹ Ks. Fredman ym. 2020, s. 163–164 ja Tapanila 2019b, s. 238.

⁷² Ks. Riekkinen 2023. Ks. myös VKS 2001, s. 18–19, jossa korostetaan, että syyttäjän on kyettävä puolustamaan esitutkinta-aineiston objektiivisuutta ja virheettömyyttä, eikä syyttäjä saa näin ollen vedota muunlaiseen aineistoon syytteensä tueksi.

⁷³ HE 46/2014 vp, s. 85–86. Ks. Vuorenperä 2020, s. 140, jossa kirjoittaja tuo esiin, että tapauksissa, joissa viranomaisella on hankkinut näyttöä lainvastaisesti, todisteiden hankintaan liittyvä oikeudenvastaisuus on luonteeltaan siinä määrin vakavaa, että syyttäjän pitäisi vähintäänkin vakavasti pohtia kyseisen aineiston jättämistä kokonaan syyteharkinnan ulkopuolelle.

⁷⁴ Poha 2023, s. 4 ja VKS 2023, kohta 2, alakohta 23.

tiedostaa, että syyttäjä on rikosprosessin oikeudellinen asiantuntija, kun poliisi on puolestaan tutkintataktiikan ja -tekniikan ammattilainen.⁷⁵

Esitutkintayhteistyö voidaan nähdä myös edellistä laajempänä kokonaisuutena, jossa yhteistyö kattaa myös yhteydenpidon asianosaisten ja heidän lainopillisten avustajiensa kanssa esitutkinnan aikana. Tämäntyyppinen yhteistyö saattaa olla erityisen hyödyllistä ja tehokasta todisteiden hyödyntämiseen liittyvissä kysymyksissä. Tähän liittyvät eritoten tasapuolisuusperiaate (ETL 4:1), loppulausuntomenettely (ETL 10:1) ja asianosaisen tiedonsaantioikeudet (ETL 4:15).⁷⁶

Mahdollisia syyttäjän ja tutkinnanjohtajan välisiä tulkintaristiriitoja ajatellen on huomionarvoista, että syyttäjä voi ETL 5 luvun 2 §:n 1 momentin nojalla määrätä esitutkintaviranomaisen suorittamaan esitutkintatoimenpiteitä. Esitutkintaviranomaisen on muutenkin noudatettava syyttäjän määräyksiä, jotka tähtäävät asian selvittämiseen. Kun otetaan huomioon tämä ja syyttäjän vastuu esitutkinnan asianmukaisen toimittamisen suhteen, syyttäjällä voidaan nähdä olevan oikeus vaatia todiste liitettäväksi esitutkintapöytäkirjaan. Toisin päin ongelma ei ole vastaavalla tavalla merkityksellinen, koska syyttäjä voi syyteharkinnassa jättää vetoamatta hyödyntämiskiellon alaiseen todisteeseen. Joka tapauksessa hyödyntämiskieltokysymyksestä ei tulisi muodostua syyttäjän ja tutkinnanjohtajan välille sellaista tulkintaristiriitaa, joka heikentää esitutkintayhteistyötä tulevaisuudessa.

Ennakoivaan hyödyntämiskielltoon asetettu todiste jätetään esitutkintapöytäkirjan ulkopuolelle, eikä sitä oteta syyteharkinnassa saatikka tuomioistuimessa tehtävässä todistusharkinnassa huomioon. Esitutkinnan aikana hankittua todistetta ei kuitenkaan milloinkaan poisteta esitutkinta-aineistosta mahdollisesta hyödyntämiskielltorasitteesta huolimatta.⁷⁷ Tällä tavoin turvataan edellytykset arvioida jälkikäteen esimerkiksi mahdollisen hyödyntämiskiellon etäisvaikutuksen ulottuvuutta. Poissuljettu ei ole myöskään sellainen tilanne, että kuulustelupöytäkirja sisältää syyttömyyttä tukevaa selvitystä, jonka hyödyntämistä ei ole mahdollista rajoittaa.⁷⁸

Esitutkinnassa esille noussut ennakoivaa hyödyntämiskielltoa koskeva asia vaikuttaa todennäköisesti asianosaisen tai asianosaisten etuihin tai oikeuksiin. Tästä syystä tutkinnanjohtajan on tarpeen tehdä asiasta perusteltu kirjallinen esitutkintapäätös ETL 11 luvun 1 §:n mukaisesti riippumatta siitä, asetetaanko ennakoivaa hyödyntämiskielltoa vai ei. Esitutkintapäätös toimitetaan asianosaisille pykälässä mainituin tavoin joko henkilökohtaisesti tai postitse, mutta se voidaan myös jättää antamatta tai lähettämättä, jos siitä olisi haittaa kyseisen rikoksen tai siihen liittyvän toisen rikoksen selvittämislle.

Esitutkintapäätös poikkeaa esimerkiksi hallintomenettelyssä tehtävästä hallintopäätöksestä muun muassa siten, ettei asianosaisilla ole oikeutta tulla kuulluiksi ennen päätöksen tekemistä.⁷⁹ Tämän ohella esitutkintapäätökseen ei voi hakea muutosta valittamalla, sillä se ei ole lopullisesti sitova. Tähän liittyen tulee huomata, että esitutkinta on syyteharkintaa ja oikeudenkäyntiä valmisteleva vaihe, minkä vuoksi asianosaisen on mahdollista myöhemmin asian käsittelyn aikana vedota esitutkintapäätökseen liittyviin seikkoihin. Mikäli

---

⁷⁵ Ks. HE 222/2010 vp, s. 208–209; Vuorenää 2007, s. 158–159; Pölonen – Tapanila 2015, s. 233; Fredman ym. 2020, s. 155 ja Frände 2024, s. 207. Syyttäjän roolista esitutkinnassa ks. tarkemmin esim. Vuorenää 2007, s. 121–130; Virolainen – Pölonen 2004, s. 41–49; Fredman ym. 2020, s. 163–165 ja Vuorenää 2023a, s. 146–147.

⁷⁶ Ylipäättään yhteistyö esitutkintaviranomaisten, syyttäjän ja asianosaisten välillä on jäänyt liian vähälle huomiolle sekä käytännössä että oikeuskirjallisuudessa. Sen sijaan tuomarin ja asianosaisten välisestä *yhteistoimintaperiaatteesta* on keskusteltu enemmän. Siinä tuomari, asianosaiset ja heidän avustajansa nähdään yhteistyökumppaneina, unohtamatta kuitenkin kunkin rooliin kuuluvia tehtäviä. Ks. esim. Tolvanen 2006, s. 1331.

⁷⁷ ETL 9 luvun 6 §:n 4 momentin mukaisesti esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä.

⁷⁸ Ks. HE 46/2014 vp, s. 93.

⁷⁹ Tähän liittyen tulee huomata, ettei hallintolakia (434/2003, HL) sovelleta sen 4 §:n 1 momentissa säädetyllä tavalla esitutkintaan. Samalla se tarkoittaa, ettei esitutkintapäätöksiin sovelleta hallintoprosessissa noudatettavaa kuulemisperiaatetta (HL 34 §).

asianosainen haluaa saattaa esitutkintapäätöksen tarkastelun ja valvonnan kohteeksi, hän voi tehdä asiasta kantelun ylimmille laillisuusvalvojille tai saattaa asian virallisen syyttäjän käsiteltäväksi.⁸⁰

Ennakoivan hyödyntämiskiellon asettaminen todisteelle voi vaikuttaa esitutkinnan kulkuun merkittävästi. Tällöin syyttäjä saattaa tehdä esitutkinnan rajoittamista koskevan päätöksen tutkinnanjohtajan esityksestä (ETL 3:10). Jos todiste osoittautuu hyödyntämiskelvottomaksi, esitutkintaviranomaiset kuitenkin yleensä pyrkivät löytämään muuta näyttöä epäillyn syyllisyyden tueksi, mikäli alkuperäinen näyttö ei ole riittävä. Ennakoiva tai myöhemmin asetettava varsinainen hyödyntämiskielto eivät välttämättä estä esitutkinnan jatkamista ratkaisevalla tavalla, vaikka tutkinnassa olisi käytetty laittomasti hankittua todistetta ohjaamaan tutkintaa ja löytämään uusia, itsessään laillisia todisteita. Tällaisissa tilanteissa esitutkintaviranomaisten on kuitenkin kiinnitettävä erityistä huomiota epäillyn perus- ja ihmisoikeuksien turvaamiseen. Tietyissä tapauksissa hyödyntämiskielto voi kuitenkin aiheuttaa etäisvaikutuksen, jota tarkastellaan seuraavaksi.

3.4 HYÖDYNTÄMISKIELLON ETÄISVAIKUTUS

Erityisesti esitutkintavaihe huomioon ottaen on hyödyntämiskieltojen tarkastelussa tarpeen mennä tähän asti käsiteltyä syvemmälle ja pohtia, voidaanko näyttönä tai pakkokeinon perusteena käyttää myöskään näyttöä, joka on hankittu lainvastaisen menettelyn seurauksena välillisesti. Tilanne saattaa käytännössä olla esimerkiksi sellainen, että esitutkintaviranomainen on hankkinut OK 17 luvussa säädettyä todistamiskieltoa tahallisesti rikkomalla A:lta kuulustelussa tiedon uudesta todistajasta B, jonka esitutkintaviranomainen kuulustelee sinänsä lainmukaisesti. Lienee selvää, että viimeistään tuomioistuimien tulee määräämään A:n kuulustelukertomuksen hyödyntämiskieltoon. Olisiko tässä tapauksessa hyödyntämiskielolla sellainen oikeudellinen seuraus, että myös B:n kuulustelukertomus rajautuisi oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle? Kysymys on tarkalleen ottaen hyödyntämiskiellon etäisvaikutuksesta, josta on käytetty myös ilmaisua *myrkyllisen puun hedelmä (fruit of the poisonous tree)*.⁸¹

Suomalaisessa lainsäädännössä ja sen esitoissa etäisvaikutusta käsitellään varsin vähän. Oikeudenkäymiskäärän 17 luvun 25 §:n 1 momenttia käsittelevissä perusteluissa viitataan EIT:n suuren jaoston ratkaisemiin Gäfgen- ja Jalloh-tapauksiin.⁸² Gäfgen-tapauksessa rikostutkinta koski lapsen sieppausta ja murhaa. Poliisi oli kuulustelussa uhannut valittajaa vakavalla väkivallalla saadakseen hänet paljastamaan lapsen olinpaikan. Valittaja oli lopulta kertonut sijainnin, minkä ansiosta poliisi löysi tapetun lapsen, ja lisäksi paikalta taltioitiin valittajan auton renkaanjälkiä. Myöhemmin valittaja oli myös tunnustanut rikoksen, ja hänen kertomistaan paikoista löydettiin lisää reaalityodisteita. Kansallinen tuomioistuin asetti valittajan lausunnon hyödyntämiskieltoon mutta salli reaalityodisteiden käytön. Suuri jaosto katsoi poliisin toiminnan olleen EIS 3 artiklan tarkoittamalla tavalla epäinhimillistä muttei pitänyt välillisesti lausumien avulla hankittujen reaalityodisteiden käyttöä EIS 6 artiklan loukkauksena.⁸³ Jalloh-tapauksessa valittaja oli puolestaan kätkenyt kehoonsa huumausaineita, jotka hänet pakotettiin oksentamaan lääkeaineen avulla. Vaikka valittajaa ei ollut kidutettu, suuri jaosto arvioi menettelyn EIS 3 artiklan perusteella epäinhimilliseksi ja halventavaksi. Samalla se totesi, että tällaisen näytön käyttäminen saattaa tehdä oikeudenkäynnistä epäoikeudenmukaisen.⁸⁴

Sen sijaan Suomessa ei ole vakiintunutta kansallista oikeuskäytäntöä etäisvaikutuksen osalta.⁸⁵ Tähän liittyen voidaan kuitenkin mainita ennakkopäätös KKO 2019:36, jossa tarkasteltiin kysymystä eräänlaisesta hyödyntämiskiellon etäisvaikutuksesta. Tapauksessa vastaajana ollut asianajaja oli paljastanut vangitsemiskäsittelyssä

⁸⁰ HE 222/2010 vp, s. 67, 237–238. Todetusta huolimatta asianosaisella on mahdollisuus saattaa tutkinnanjohtajan tekemä esitutkintapäätös tuomioistuimen käsiteltäväksi, jos se koskee avustajan kelpoisuutta (ETL 11:3.4).

⁸¹ Oppi hyödyntämiskiellon etäisvaikutuksesta on amerikkalaislähtöinen, ks. Riekkinen 2014, s. 171. Analysoitaessa etäisvaikutusta todistelumenettelyä on tarkasteltava kausaalisenä ja vaiheittaisena tapahtumaketjuna, ks. Hormia 1978, s. 292–293 ja Riekkinen 2014, s. 128.

⁸² HE 46/2014 vp, s. 86, 93. Ks. Pölonen – Tapanila 2015, s. 248. Ks. myös Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 407–409; Pellonpää ym. 2018, s. 761–762; Tapanila 2019a, s. 294–295 ja Jämsä 2020, s. 303.

⁸³ Gäfgen v. Saksa (2010), kohdat 131, 178–180 ja 186. Ks. Pölonen – Tapanila 2015, s. 247–250.

⁸⁴ Jalloh v. Saksa (2006), kohdat 113–116.

⁸⁵ Ks. Riekkinen 2014, s. 176.

saamansa salassa pidettävän tiedon puhelimitse henkilölle, joka ei liittynyt asiaan mutta johon poliisi kohdisti samanaikaisesti telekuuntelua (PKL 10:3). Myöhemmin syyttäjä esitti todisteeksi kyseisen puhelutallenteen sekä loppulausunnon, jossa vastaaja oli viitannut puhelun sisältöön. Korkeimman oikeuden enemmistö katsoi, että koska loppulausunnon siteerauksella ei ollut tarkoitus muuttaa vastaajan esitutkintakertomusta tai tunnustaa rikosta, myös kyseinen sitaatti tuli tulkita PKL 10 luvun 55 §:n mukaiseksi ylimääräiseksi tiedoksi ja siten hyödyntämiskiellon alaiseksi (kohta 24).⁸⁶

Edellä kuvattuun problematiikkaan liittyen on hyödyllistä tarkastella myös ennakkopäätöstä KHO 2024:105 hallintoprosessin puolelta. Siinä oli ratkaistavana kysymys, voidaanko irtisanomismenettelyssä poliisimiehen käyttäytymisvelvollisuutta arvioitaessa ottaa huomioon hänen lähettämänsä yksityisviestit, jotka oli saatu PKL 8 luvun 20 §:n mukaisessa laite-etsinnässä viestinvaihdon toiseen osapuoleen kohdistuneen esitutkinnan yhteydessä, mutta joiden osalta irtisanottua kohtaan ei ollut aloitettu esitutkintaa. KHO päätyi johtopäätökseen, ettei poliisilaitoksella ollut ollut lakiin perustuvaa oikeutta hyödyntää muutoksenhakijan yksityisviestejä hänen virkasuhteensa irtisanomismenettelyssä (kohdat 28–38). Etäisvaikutuksen näkökulmasta on kiinnostavaa, ettei KHO erikseen ottanut kantaa siihen, olisivatko irtisanotun itse hallintoprosessin aikana (esim. hallinto-oikeudessa) esiin tuomat tiedot olleet hyödynnettävissä. Tämä nähtiin ilmeisesti luonnollisena seurauksena siitä, ettei laite-etsinnällä saatuja tietoja voitu hyödyntää.⁸⁷

Edellä todetun ohella etäisvaikutusta koskeva kansallinen oikeustilamme perustuu aihetta koskevaan oikeuskirjallisuuteen, joka keskeisimmiltä osiltaan voidaan tiivistää seuraavalla tavalla. Hormia totesi vuonna 1978, ettei Suomessa ole hyödyntämiskiellon etäisvaikutusta.⁸⁸ 2000-luvulle tultaessa Pölönen päätyi lopputulemaan, että hyödyntämiskielloilla voi määräytyissä olosuhteissa olla etäisvaikutus, mutta tämä on joka tapauksessa harvinaista.⁸⁹ Sittemmin Riekkinen ja Vuorenpää ovat arvioineet asiaa samansuuntaisesti tarkentaen, että tuomioistuimen tulee arvioida hyödyntämiskiellon ulottuvuus aina tapauskohtaisesti.⁹⁰ Myös Rautio ja Frände sekä Jämsä ovat todenneet vastaavasti, ja heidän mukaansa etäisvaikutuksen arvioinnissa sovelletaan hyödyntämiskiellon harkinnanvaraista yleissäännöstä (OK 17:25.3).⁹¹

Erityisesti EIT:n ratkaisukäytännön sekä oikeuskirjallisuudessa lausutun valossa voidaan kokoavasti todeta, että hyödyntämiskiellon etäisvaikutus on ilmeinen, mikäli todisteen hankkimista on edeltänyt väkivallan käyttö tai sillä uhkaaminen taikka muu EIS 3 artiklan tarkoittama kiduttamiseksi katsottava menettely. Sen sijaan niissä tilanteissa, joissa on kysymys muista artiklan loukkaustilanteista eli kidutusta lievempien kaltoinkohtelun muodoista, kuten epäinhimillisestä ja halventavasta kohtelusta, tuomioistuin arvioi etäisvaikutuksen OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereihin nojautuvalla punnintaratkaisulla.⁹² Suomessa esitutkinnassa tai prosessin myöhemmässä vaiheessa käytännössä eteen tulevassa etäisvaikutuksen olemassaoloa ja

⁸⁶ Esittelijä ja vähemmistöön jäänyt oikeusneuvos puolestaan olisivat sallineet loppulausunnon hyödyntämisen, koska vastaaja oli antanut sen tietoisena itsekriminointisuojaista ja ilman ulkopuolista painostusta. Esittelijän mietinnössä todettiin, että etäisvaikutus voisi tulla kyseeseen, sillä vastaaja ei olisi siteerannut lausuntoa, ellei tallennetta olisi esitetty hänelle. Ks. Jämsä 2020, s. 345–346.

⁸⁷ Työnantajan hyödynnettävissä ei näyttänyt olleen myöskään se, että virkamies ei irtisanomisasiassa kuultaessa kiistänyt viestitelleensä todetuin tavoin.

⁸⁸ Hormia 1978, s. 44–45, 292–301. Tästä huolimatta Hormia esittää Jürgen Baumanniin (1959) viitaten kolme etäisvaikutuksen kategoriaa: 1) henkilöä on kuulusteltu ensin kiellonvastaisesti ja myöhemmin lainmukaisesti; 2) kiellonvastaisesti kuulusteltu henkilö ilmaisee toisen henkilön, jota voidaan kuulustella lainmukaisesti; 3) kiellonvastainen kuulustelu paljastaa esitutkintaviranomaisille entuudestaan tuntemattomia esineellisiä todistuskeinoja.

⁸⁹ Pölönen 2003, s. 315–320. Hormian esittämiin kategorioihin Pölönen lisää vielä neljännen tyyppitilanteen: syytetty saadaan tunnustamaan teko laittomin keinoin esimerkiksi painostamalla esille tulleilla todisteilla.

⁹⁰ Riekkinen 2014, s. 132–134, 171–176 ja Vuorenpää 2020, s. 141–143. Vuorenpään mukaan tiettyä analogista tukea hyödyntämiskiellon etäisvaikutusta vastaan on saatavissa myös PKL:n ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevasta sääntelystä, jonka mukaan ylimääräistä tietoa saa aina käyttää muun muassa esitutkinnan suuntaamiseksi (PKL 10:56.4).

⁹¹ Rautio – Frände 2020, s. 201–202 ja Jämsä 2020, s. 124–125. Ensin mainittujen kirjoittajien mukaan etäistodisteen hyödyntäminen arvioidaan itsenäisesti antamatta merkitystä aiemman todisteen hankkimistavalle ja lainmukaisuudelle.

⁹² Samansuuntaisesti Pölönen – Tapanila 2015, s. 248–249.

olottuvuutta koskevassa tapauksessa on kuitenkin mitä todennäköisimmin kyse jostain muusta kuin EIS 3 artiklan loukkaustilanteesta. Yksi varteenotettavimmista tilanteista lienee sellainen, että kuulustelussa on käytetty ylimääräistä tietoa ilman PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin mukaisia edellytyksiä. Tähän aiheeseen syvennytään jäljempänä alaluvussa 5.2.

4 YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISTÄ KOSKEVA OIKEUSTILA SUOMESSA

4.1 YLIMÄÄRÄINEN TIETO

Pakkokeinojen käytön yhteydessä saadaan usein tietoa, joka ei suoraan liity siihen rikokseen, jonka selvittämiseksi pakkokeino on käytetty (perusterikos). Tällainen tieto voi koskea pakkokeinon kohteena olevan henkilön tai jonkun muun tekemää rikosta, josta esitutkintaviranomaisilla ei ole ollut aiempaa tietoa. Toisaalta tieto saattaa olla täysin rikoksiin liittymätöntä ja koskea sivullista henkilöä. Vain osa tästä perusterikokseen nähden ”ylijäämäksi” jäävästä tiedosta on voimassa olevassa lainsäädännössä määritelty *ylimääräiseksi tiedoksi*.

Pakkokeinolain 10 luvun 55 §:n mukaisesti ylimääräisellä tiedolla tarkoitetaan telekuuntelulla (PKL 10:3), televälvonnalla (PKL 10:6), tukiasematietojen hankkimisella (PKL 10:10), teknisellä kuuntelulla (PKL 10:16), teknisellä katselulla (PKL 10:19), teknisellä seurannalla (PKL 10:21) ja teknisellä laitetarkkailulla (PKL 10:23) saatua tietoa, joka ei liity rikokseen tai joka koskee muuta rikosta kuin sitä, jonka tutkintaa varten lupa tai päätös on annettu.⁹³ Toisin sanoen ylimääräinen tieto tarkoittaa lainmukaisella PKL 10 luvun 55 §:ssä mainitulla pakkokeinolla hankittua tietoa, joka on merkityksetöntä alkuperäisen esitutkinnan kannalta.⁹⁴

Ylimääräinen tieto voi käytännössä tarkoittaa esimerkiksi ääni- ja kuvatalenteita, ajoneuvon seurantatietoja sekä puheluliikenteen välitystietoja.⁹⁵ Ennakkopäätöksen KKO 2019:36 mukaan ylimääräiseksi tiedoksi voidaan lukea myös alkuperäisestä tiedosta otettu kopio tai lainaus.⁹⁶ Tällaiset tiedot ovat oikeudelliselta luonteeltaan lähtökohtaisesti Julkl 5 §:n 2 momentissa tarkoitettuja viranomaisen asiakirjoja.⁹⁷

Ylimääräistä tietoa koskevan legalimääritelmän perusteella on selvää, ettei ylimääräiseksi tiedoksi luokitella sellaista tietoa, joka on hankittu lainvastaisin keinoin. Lainvastaisuus voi johtua asianmukaisen pakkokeinolluvan tai -päätöksen ehtojen ja rajoitusten karkeasta rikkomisesta taikka luvan tai päätöksen puuttumisesta kokonaan. Selvää on, että niin ikään lainvastaiseksi menettelyksi katsotaan pakkokeinon käyttöä ohjaavien

⁹³ Ylimääräistä tietoa tuottavien pakkokeinojen valintakriteereistä ks. tarkemmin Ikonen 2019, s. 804–805. Yleisesti ylimääräisen tietoa ja sen käyttämistä koskevan sääntelyn taustatekijöistä ks. HE 222/2010 vp, s. 140–143, jossa viitataan EIT:n ratkaisuihin Schenk v. Sveitsi (1988), Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta (2000), Amann v. Sveitsi (2000), Parris v. Kypros (2002) ja Matheron v. Ranska (2005) ja eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen päätöksiin dnro 2837/4/01 ja 1616/4/06.

⁹⁴ Ks. Ikonen 2019, s. 803–804 ja Ikonen 2020, s. 947–948.

⁹⁵ Ikonen – Kokko 2023, s. 96. Ks. myös Ikonen 2019, s. 805 ja Heiskala 2020, s. 43.

⁹⁶ Ennakkopäätöksessä KKO 2019:36 on todettu, että ylimääräiseksi tiedoksi on määriteltävä sellainen loppulauseen sisältö, joka on lainattu ylimääräiseksi tiedoksi luokitellusta telekuuntelutalenteesta (kohta 24).

⁹⁷ Ks. KHO 2015:15 ja KHO 2016:207. Ks. myös KHO:n ratkaisu 21.5.2010 nro 3899/1/08 ja EOAK/2017/2021, s. 9. On kuitenkin jossain määrin tulkinnanvaraista, tuleeko viranomaisen asiakirjaksi katsoa sellainen ylimääräinen tieto, joka koostuu konekielestä raakadatasta tai jonka tarkempaa sisältöä ei esimerkiksi salauksen vuoksi voida selvittää. Tätä koskien on mielenkiintoista, että vuosikirjapäätöksessä KHO 2007:64 (joka nojasi pitkälti vuosikirjapäätöksen KHO 2005:89 perusteluihin) katsottiin, ettei televälvonnalla kerätty raaka-aineisto ollut viranomaisen asiakirja. Siitä huolimatta, että kyseisessä tapauksessa jäi epäselväksi, minkälaisesta aineistosta tarkalleen ottaen oli kysymys, KHO:n tulkinta on saanut osakseen kritiikkiä, ks. Pölönen 2008, s. 143–147 ja Tapanila 2009, s. 185, 189–191. Erityisesti ylimääräisen tiedon kontrolloitavuuden näkökulmasta on keskeistä huomata, että vuosikirjapäätöksen jälkeen oikeustila on muuttunut niin, ettei asianosaisen tiedonsaantioikeuden laajuus esitutkinnassa (ETL 4:15) enää riipu viranomaisen asiakirjan määritelmästä, ks. Tapanila 2024, s. 257–258.

lainsäännösten rikkominen sekä tuomioistuimen erehdyttäminen väärillä ja harhaanjohtavilla tiedoilla.⁹⁸ Pakkokeinoon käyttöä ohjaavien lainsäännösten rikkominen voi liittyä vaikkapa PKL 10 luvun 52 §:n mukaisten kuuntelu- ja katselukiellojen rikkomiseen (ks. alaluku 2.2). Puolestaan tuomioistuimen erehdyttämisestä oli kysymys esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2020:95 käsitellyssä asiassa, jossa rikosylikonstaapeli A oli erehdyttänyt käräjäoikeutta väärillä tiedoilla myöntämään lupia telepakkokeinojen käyttöön.

Sitä vastoin laillisesti saatuna pidetään tietoa, joka on saatu alemman tuomioistuimen myöntämän luvan perusteella, vaikka ylempi tuomioistuin myöhemmin kumoaisikin luvan.⁹⁹ Tätä näkemystä tukee ennakkopäätös KKO 2007:58, jonka mukaan sillä ei ollut ratkaisevaa merkitystä, että käräjäoikeuden myöntämästä teknisen kuuntelun luvasta oli valitettu hovioikeuteen ja että lupa oli sittemmin kumottu lainvoimaisesti. Lupapäätöksen kumoaminen ei siis vaikuttanut viranomaisen menettelyn laillisuuden arviointiin. Myöskään pakkokeinoluvan tai -päätöksen tekemisen jälkeen tapahtuva muutos rikosnimikkeessä tai rikoksesta epäillyn asemassa (esim. rikoskumppanista avunantajaksi) ei automaattisesti tarkoita, että kyse olisi ylimääräisestä tiedosta.¹⁰⁰ On myös huomioitava mahdollisuus, että sama PKL 10 luvun 55 §:ssä mainitulla pakkokeinolla hankittu tieto saattaa olla rikostutkinnallisesti relevantti sekä perusterikoksen että toisen rikoksen selvittämisessä. Tällaisessa tilanteessa tietoa käsitellään perusterikoksen osalta tavanomaisena esitutkintatodisteena ja toisen rikoksen kohdalla ylimääräisenä tietona.

Erityisesti telekuuntelun osalta ylimääräisen tiedon määrittely on ollut jossain määrin tulkinnanvaraista tilanteissa, joissa teknisistä syistä johtuen äänen tallennus on alkanut ennen varsinaisen puhelun alkamista. Näissä tapauksissa on olennaista huomioda, että telekuuntelua saa kohdistaa vain viestiin, joka on lähtöisin epäillyltä tai tarkoitettu hänelle ja joka on vastaanotettu tai lähetetty teleosoitteeseen tai -päätelaitteeseen yleisen viestintäverkon tai siihen liitetyn verkon kautta (PKL 10:3.1, 452/2023). Tästä syystä kuvatut tilanteet eivät kuulu telekuuntelusäännösten piiriin, eikä kyse ole PKL 10 luvun 55 §:n tarkoittamasta ylimääräisestä tiedosta.¹⁰¹

4.2 YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMINEN

Ylimääräisen tiedon kannalta keskeiseksi kysymykseksi nousee, miten tällaista tietoa voidaan hyödyntää muissa tilanteissa kuin perusterikoksen selvittämisessä.¹⁰² Perus- ja ihmisoikeuksien näkökulmasta tähän kytkeytyvä jännite tiivistyy ennen kaikkea kahden intressin ristiriitaan: rikosten selvittäminen vastaan Suomen perustuslain (731/1999, PL) 10 §:n 2 momentissa suojattu luottamuksellisen viestin salaisuuden suojaaminen.¹⁰³ Kuten yleensä muidenkin perus- ja ihmisoikeuksien kohdalla, myöskään luottamuksellisen viestin salaisuuden suoja ei ole ehdoton oikeus, jota ei voitaisi rajoittaa missään olosuhteissa. Pykälän 4 momentti (817/2018) sisältääkin lakivarauksen, jonka mukaan lailla voidaan säätää välttämättömistä rajoituksista viestin salaisuuteen yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavien rikosten tutkinnassa.¹⁰⁴ Kun ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskevaa sääntelyä tarkastellaan näistä lähtökohdista käsin, voidaan todeta, että sääntely ei ainoastaan edistä rikosten selvittämistä, vaan se myös varmistaa, etteivät esitutkintaviranomaiset loukkaa luottamuksellisen viestin salaisuutta oikeudettomasti.

⁹⁸ Ks. KM 2009:2, s. 228, 513 ja HE 14/2013 vp, s. 21.

⁹⁹ KM 2009:2, s. 513. Ks. Fredman ym. 2020, s. 1175 ja Ikonen 2020, s. 946–947.

¹⁰⁰ HE 14/2013 vp, s. 21. Ks. Fredman ym. 2020, s. 1175–1176.

¹⁰¹ Ikonen – Kokko 2023, s. 95. Ks. AOA 2396/2/02 ja AOA 200/4/01. Toisin KM 2009:2, s. 228.

¹⁰² Ks. HE 222/2010 vp, s. 114. Ks. myös Metsäranta 2015, s. 251–258, jossa käsitellään ylimääräisen tiedon käyttöä koskevan sääntelyn herättämää keskustelua Suomessa.

¹⁰³ Ks. KM 2009:2, s. 231; PeVL 66/2010 vp, s. 10; PeVL 32/2013 vp, s. 5–7 ja PeVL 98/2022 vp, s. 5. Ks. myös LaVM 44/2010 vp, s. 31; PeVL 67/2010 vp, s. 4; PeVL 33/2013 vp, s. 5–7 ja PeVL 49/2014 vp, s. 5. Yleisesti luottamuksellisen viestin salaisuuden suojasta ks. tarkemmin KM 1992:3, s. 301–308 ja HE 309/1993 vp, s. 53–54.

¹⁰⁴ Ks. Metsäranta 2015, s. 85–100.

Luottamuksellisen viestin salaisuudelle antaa turvaa myös EIS 8 artikla.¹⁰⁵ Siksi myös Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisukäytännöllä on ollut merkittävä vaikutus siihen, millaiseksi ylimääräisen tiedon käyttämistä koskeva sääntely on Suomessa muodostunut. Varhaisissa ylimääräisen tiedon käyttämistä käsittelevissä lain esitöissä viitattiin EIT:n ratkaisuihin, joiden mukaan salaisella tiedonhankinnalla saadun aineiston käsittelystä on säädettävä lailla. Tämän vuoksi, ja koska kyse on luottamuksellisen viestin salaisuuden turvaamisesta, ylimääräisen tiedon käyttöä ei ole voitu jättää ilman sääntelyä tai pelkästään kansallisen oikeuskäytännön varaan.¹⁰⁶

Voimassa olevan PKL 10 luvun 56 §:n 1 momentin mukaan ylimääräistä tietoa saa käyttää rikoksen selvittämisessä, jos tieto koskee sellaista rikosta, jonka tutkinnassa olisi saatu käyttää sitä pakkokeinoa, jolla tieto on saatu. Ylimääräisen tiedon käyttäminen rikoksen selvittämiseksi on sallittua 2 momentin nojalla myös, jos sillä voidaan olettaa olevan erittäin tärkeä merkitys rikoksen selvittämiselle ja rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kolme vuotta vankeutta tai kyse on momentissa mainitusta listarikoksesta.¹⁰⁷ Erittäin tärkeä merkitys -edellytyksen täyttymistä arvioitaessa ylimääräisen tiedon merkitys punnitaan osana rikosasian kokonaisuutena.¹⁰⁸ Arvioinnissa otetaan huomioon, aiheutuisiko tiedon käyttämättä jättämisestä rikoksen selvittämiselle kohtuuttomia kustannuksia tai olisiko se muutoin hyvin työlästä. Lisäksi voidaan pohtia, saattaisiko tutkinnan pitkittyminen aiheuttaa erityistä vaaraa. Jos esitutkinnassa on kertynyt syytteen nostamiseen riittävä näyttö, ylimääräisen tiedon käyttämiseen ei tule ryhtyä.¹⁰⁹

Kun ylimääräistä tietoa käytetään rikoksen selvittämiseksi, tietoa hyödynnetään tällöin näyttönä tai pakkokeinon perusteena.¹¹⁰ Ennakkopäätöksen KKO 2019:36 mukaan PKL 10 luvun 56 §:n 3 momentin (jossa todetaan, että tuomioistuin päättää ylimääräisen tiedon käytöstä pääasian käsittelyn yhteydessä) perusteella ei voida laajentaa oikeutta käyttää ylimääräistä tietoa näyttönä tilanteissa, joissa pykälän 1 ja 2 momentin edellytykset eivät täyty.¹¹¹ Siten ylimääräisen tiedon käyttöä koskevat aineelliset ehdot pysyvät samoina koko

¹⁰⁵ Artiklan 1 kohdan tarkoitamaan yksityisyyden ja kirjeenvaihdon suojaan sisältyvät muun muassa puhelimitse käydyt keskustelut, ks. esim. Klass ym. v. Saksa (1978), Nusret Kaya ym. v. Turkki (2014) ja D.L. v. Bulgaria (2016). Ks. myös Pellonpää ym. 2018, s. 836–844. Lisäksi tulee huomata, että Euroopan unionin perusoikeuskirjan (2000/C 364/01) 7 artiklassa sekä kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevan kansainvälisen yleissopimuksen (SopS 7–8/1976) 17 artiklan 1 kohdassa turvataan samat oikeudet. Ks. tähän liittyen Euroopan unionin tuomioistuin (EUT) 4.10.2024 antama ratkaisu asiassa C-548/21, jossa EUT totesi erityisesti perusoikeuskirjan 7 ja 8 artikloihin nojautuen, että laite-etsinnän salliva lainsäädäntö on mahdollinen, jos a) etsintäehdot ovat tarkasti määriteltyjä, b) toiminnan suhteellisuusperiaate on taattu ja c) toimenpiteen käyttö on tuomioistuimen tai itsenäisen hallintoviranomaisen ennakkoon vahvistama lukuun ottamatta kiireellisiä tapauksia. Lisäksi laite-etsintää (tai sen yrittämistä) ei saa suorittaa ilman kohdehenkilön tietoa, mutta ilmoittamista voidaan siirtää myöhempään tutkinnallisista syistä. Nähtäväksi jää, millaisia vaikutuksia kyseisellä ratkaisulla on lainsäädäntöön, oikeuskäytäntöön ja viranomaistoimintaan Suomessa. Odotettavissa kuitenkin on, että aiheeseen liittyviä hyödyntämiskieltoväitteitä on puolustuksen puolelta luvassa, ks. Fredman 2024.

¹⁰⁶ HE 222/2010 vp, s. 142 ja KM 2009:2, s. 179, 231. Lainvalmistelussa viitataan ratkaisuihin Schenk v. Sveitsi (1988), Amann v. Sveitsi (2000), Parris v. Kypros (2002), Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta (2000) ja Matheron v. Ranska (2005). Keskeisimpänä havaintona näiltä osin on esitöissä mainittu, ettei ilman lain tukea tai lainvastaisesti saadun tiedon hyödyntäminen ole tietyn edellytyksin johtanut EIS 6 artiklan rikkomiseen. Tämän ohella huomionarvoista on, että esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2007:58 tehty punninta on varsin samankaltaista kuin mitä EIT:n ratkaisuissa. Ks. Hankilanoja 2014, s. 223.

¹⁰⁷ PKL 10 luvun 56 §:n 2 momentissa on mainittu 22 listarikosta, joita voidaan pitää PL 10 §:n 4 momentin tarkoittamalla tavalla yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta taikka kotirauhaa vaarantavina rikoksina ja joiden rangaistuksiksi on kaksi vuotta vankeutta. Ks. HE 309/1993 vp, s. 53–54; PeVL 36/2002 vp, s. 4–5 ja PeVL 32/2013 vp, s. 7.

¹⁰⁸ LaVM 17/2013 vp, s. 8.

¹⁰⁹ Ks. HE 22/1994 vp, s. 27. Ks. myös Metsäranta 2015, s. 255, jossa kirjoittaja kyseenalaistaa erittäin tärkeä merkitys -edellytyksen käytännön merkityksen.

¹¹⁰ KM 2009:2, s. 514–515, 701; HE 222/2010 vp, s. 142–143, 357–358 ja HE 14/2013 vp, s. 21–22.

¹¹¹ Ks. erityisesti ennakkopäätöksen kohdat 11–14. Korkein oikeus kiinnittää huomiota siihen muun ohella, että ennakkopäätöksessä KKO 2016:17 (kohta 19) todetulla tavalla PKL:n esityöt (HE 14/2013 vp, s. 45–46) viittaavat siihen, että aikaisemmasta vapaan todistelun periaatteeseen pohjautuvasta lähtökohtaisesti sallivasta

rikosprosessin ajan.¹¹² Myöskään OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin perusteella ei voida laajentaa edellytyksiä käyttää ylimääräistä tietoa syyllisyyttä tukevana näyttönä.¹¹³

Rikoksen selvittämistarkoituksen lisäksi ylimääräistä tietoa saa käyttää PKL 10 luvun 56 §:n 4 momentin (112/2018) tarkoittamalla tavalla rajoituksetta rikosten estämiseksi, syyttömyyttä tukevana selvityksenä sekä poliisin, Tullin tai Rajavartiolaitoksen toiminnan suuntaamiseksi. Ylimääräisen tiedon johdosta voidaan ryhtyä rikoksen estämiseen, mikäli tiedon perusteella henkilön voidaan olettaa syyllistyvän rikokseen. Rikoksen estämisellä tarkoitetaan tässä kohtaa poliisilain (872/2011) 5 luvun 1 §:n 2 momentin mukaisia toimenpiteitä, joiden tavoitteena on estää rikos, sen yritys tai valmistelu, kun henkilön toiminnasta tehtyjen havaintojen tai siitä muuten saatujen tietojen vuoksi voidaan perustellusti olettaa hänen syyllistyvän rikokseen, taikka keskeyttää jo aloitetun rikoksen tekeminen tai rajoittaa siitä välittömästi aiheutuvaa vahinkoa tai vaaraa.¹¹⁴

Kun sen sijaan ylimääräistä tietoa käytetään syyttömyyttä tukevana selvityksenä, tällöin sitä hyödynnetään näyttönä syyttömyyden tukena. Tällaisella ylimääräisen tiedon käyttämisellä saattaa olla välillisesti varsin oleellinen merkitys rikosasian näyttökysymyksen kannalta. Tilanteet saattavat muodostua ongelmallisiksi, jos toisen syyttömyyttä tukevan tiedon käyttäminen merkitsee samalla toisen syyllisyyttä tukevan näytön vahvistumista.¹¹⁵ Lähtökohtana on, että potentiaalisesta syyttömyyttä tukevasta ylimääräisestä tiedosta informoidaan rikoksesta epäiltyä ja puolustusta jo esitutkinnan aikana siinä määrin kuin se on salassapitovelvoitteet (esim. meneillään oleva salainen tiedonhankinta toiseen asiaan liittyen) huomioon ottaen mahdollista. Tältä osin olennaista on, että puolustuksella on mahdollisuus arvioida aineiston merkittävyyttä itsenäisesti omasta näkökulmastaan.¹¹⁶

Ylimääräisen tiedon käyttäminen esitutkintaviranomaisen toiminnan suuntaamiseksi puolestaan tarkoittaa tiedon välillistä hyödyntämistä. Tällainen tiedon hyödyntäminen voi liittyä muun muassa esitutkinnan aloittamiskynnyksen selvittämiseen, rikoksen paljastamiseen ja analyysitoimintaan.¹¹⁷ Tavanomaisesti kysymys on kuitenkin tiedon käyttämisestä esitutkinnan suuntaamiseen, jolloin esitutkintaviranomainen kohdentaa ja painottaa esitutkintatoimenpiteitä ylimääräisen tiedon perusteella.¹¹⁸

Ylimääräistä tietoa saa käyttää PKL 10 luvun 56 §:n 5 momentin nojalla aina ilman lisäedellytyksiä myös hengelle, terveydelle tai vapaudelle aiheutuvan merkittävän vaaran taikka huomattavan ympäristö-, omaisuus- tai varallisuusvahingon estämiseksi. Estämisen kohteena ovat teot, jotka ovat PL 10 §:n 4 momentin ja siihen liittyvän perustuslakivaliokunnan tulkintakäytännön valossa tulkittavissa yksilön tai yhteiskunnan turvallisuutta vaarantaviksi teoiksi ja tapahtumiksi. Vaara ei näissä tapauksissa näin ollen välttämättä liity rikokseen tai ylipäätään ihmisen toimintaan, vaan kyse voi olla muun muassa luonnononnettomuuden estämisestä.¹¹⁹

---

suhtautumisesta on PKL 10 luvun 56 §:n myötä siirrytty sääntelyyn, joka ilmentää entistä rajoitetumpaa suhtautumista ylimääräisen tiedon käyttämiseen näyttönä.

¹¹² Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 275–276. Ks. myös EOA 1649/2/15.

¹¹³ Ks. VaaHO 2017:3 ja THO 2019:1. Ks. myös Ikonen 2019, s. 805–810.

¹¹⁴ KM 2009:2, s. 515 ja HE 222/2010 vp, s. 142, 357.

¹¹⁵ KM 2009:2, s. 515 ja Ikonen 2020, s. 953–955. Syyttömyysolettaman käsitteestä ja ulottuvuuksista ks. tarkemmin esim. Launiala 2010, s. 5–7, 11–17.

¹¹⁶ Ks. Tapanila 2019b, s. 56–57. Esimerkiksi tapauksissa Natunen v. Suomi (2009) ja Janatuinen v. Suomi (2009) EIT totesi EIS 6 artiklan rikkomisen, kun poliisi oli hävittänyt telekuunteluaineiston sillä seurauksella, ettei epäillyllä ollut mahdollisuutta saada aineistoa.

¹¹⁷ HE 222/2010 vp, s. 357–358 ja HE 224/2010 vp, s. 134. Ks. myös Ikonen – Kokko 2023, s. 129, jossa pohditaan, mihin käytännön toimenpiteisiin esitutkintaviranomainen voi ryhtyä uuden rikosepäilyn sisältävän ylimääräisen tiedon johdosta sellaisessa tilanteessa, jossa saman tiedon perusteella eivät PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin edellytykset täyty. Vrt. Fredman ym. 2020, s. 1180. Ks. myös EOAK/592/2022, s. 4, jossa EOA kiinnittää aiheellisesti huomiota siihen, että poliisin toiminnan suuntaamisen merkityssisältö näyttää eri säännösten perusteluissa vaihtelevan ja olevan varsin väljä.

¹¹⁸ Ikonen 2020, s. 956. Ks. HE 222/2010 vp, s. 142–143, 357–358; HE 14/2013 vp, s. 21–22 ja KM 2009:2, s. 514. Lain esitöissä esitutkinnan suuntaamisesta on käytetty esimerkkinä tutkintalinjan valintaa.

¹¹⁹ Fredman ym. 2020, s. 1180. Tässä yhteydessä on lisäksi syytä huomata, että esitutkinnassa saadut tiedot saattavat olla merkityksellisiä myös hallinnollisessa prosessissa. Esimerkiksi ennakkopäätöksessä KHO 2024:105

4.3 YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISEEN LIITTYVÄ PÄÄTÖKSENTEKO JA DOKUMENTOINTI

Esitutkintaviranomaisen on syytä olla jo esitutkintavaiheessa selvillä siitä, ollaanko tutkittavana olevassa asiassa tekemisissä ylimääräisen tiedon kanssa, ja mitä mahdollisia rajoituksia sen käyttämiseen näyttönä tai pakkokeinon perusteena välittömästi ja välillisesti saattaa liittyä. On todennäköistä, että ylimääräisen tiedon käyttäminen tai käyttämättä jättäminen vaikuttaa olennaisesti muiden esitutkintatutkintatoimenpiteiden määrään ja laatuun. Näistä syistä ylimääräisen tiedon käyttämiseen, kuten muihinkin todisteiden hyödyntämiseen liittyviin kysymyksiin esitutkinnan aikana, tarvitaan erityisen tiivistä yhteistyötä esitutkintaviranomaisen ja syyttäjän välillä (ks. alaluku 3.3).¹²⁰ Samalla on huomioitava yhteydenpidon mahdollisuudet ja tarpeet myös asianosaisten ja heidän avustajiensa suuntaan.

Koska ennakoivan hyödyntämiskiellon tapaan ylimääräisen tiedon käyttämistä koskeva ratkaisu esitutkinnan aikana saattaa vaikuttaa asianosaisten etuihin tai oikeuksiin, tutkinnanjohtajan on tarpeellista tehdä tässäkin tapauksessa ETL 11 luvun 1 §:n mukainen esitutkintapäätös (ks. alaluku 3.3).¹²¹ Päätös on tarpeellinen riippumatta siitä, päätyykö PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin perusteella tehty harkinta tiedon käyttämiseen vai käyttämättä jättämiseen. Esimerkiksi PKL 10 luvun 56 §:n 2 momentin mukaista käyttötilannetta koskevassa päätöksessä perustellaan muun ohella, miksi ylimääräisen tiedon käyttäminen näyttönä tai pakkokeinon perusteena voidaan olettaa tai ei voida olettaa olevan rikoksen selvittämisen kannalta erittäin tärkeää (ks. alaluku 4.2).¹²²

Tiedon välittyminen tuomioistuimelle ylimääräisen tiedon käyttämisestä näyttönä varmistetaan sillä, että esitutkintaviranomainen dokumentoi esitutkintapöytäkirjaan tiedon ylimääräisen tiedon käyttämisestä rikoksen selvittämisessä ETL 9 luvun 6 §:n 2 momentin edellyttämällä tavalla.¹²³ Lisäksi syyttäjän tulee ROL 5 luvun 3 §:n 1 momentin 8 kohdan mukaisesti ilmoittaa haastehakemuksessa sellainen ylimääräinen tieto, jota hänen on tarkoitus käyttää näyttönä, sekä perustelut ylimääräisen tiedon käyttämiselle.¹²⁴ Syyttäjän tehtävien näkökulmasta ylimääräisen tiedon käyttämisellä saattaa olla merkitystä hänen arvioidessaan syyteharkinnassa, mihin seikkoihin hänen on syytä, tarvetta tai perusteltua vedota todisteena oikeudenkäynnissä ja minkälaista näyttöä syytteen tueksi on esitettävissä. Myös rikoksesta epäillyn on voitava varautua siihen, että ylimääräistä tietoa voidaan tulla käyttämään näyttönä häntä vastaan.¹²⁵

---

päädyttiin katsomaan, ettei poliisilaitoksella ollut lakiin perustuvaa oikeutta käyttää laite-etsinnässä (PKL 8:20) hankittuja yksityisviestejä irtisanomismenettelyssä, sillä laki ei ollut tältä osin riittävän täsmällinen ja ennakoitavissa. Ks. alaluku 3.4.

¹²⁰ Ks. HE 222/2010 vp, s. 209 ja HE 14/2013 vp, s. 45. Ks. myös Ikonen 2019, s. 956; Fredman ym. 2020, s. 1178–1179 ja Heiskala 2020, s. 56. Matalalla kynnyksellä tehtävään esitutkintayhteistyöhön ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskevissa kysymyksissä ohjaa osaltaan myös se, että niin Poliisihallitus kuin Valtakunnansyyttäjä ovat omissa ohjausasiakirjoissaan ohjeistaneet, että poliisin on tehtävä syyttäjälle ETL 5 luvun 1 §:n 1 momentin mukainen ilmoitus muun muassa sellaisissa tilanteissa, kun 1) tutkittavaan rikokseen liittyy harkinnanvaraisia oikeudellisia kysymyksiä, 2) asiassa on tullut ilmi varteenotettava mahdollisuus sille, että esitutkinnassa hankittua näyttöä voi rasittaa OK 17 luvun 25 §:ssä säädetty hyödyntämiskielto tai 3) tutkinnanjohtaja pitää ilmoitusta muusta syyistä tarpeellisenä huomioon ottaen ETL:n mukainen yhteistyövelvollisuus. Poha 2023, s. 2–4 ja VKS 2023, kohta 2:n alakohdat 7, 23, 24.

¹²¹ Ks. Ikonen – Kokko 2023, s. 101.

¹²² Epäilty voi ottaa kantaa ylimääräisen tiedon käyttämiseen esimerkiksi loppulausuntomenettelyssä, ks. HE 14/2013 vp, s. 26.

¹²³ Saman pykälän 4 momentin mukaan esitutkinnassa kertyneestä aineistosta, jota ei ole otettu esitutkintapöytäkirjaan, on tehtävä merkintä pöytäkirjaan, jollei laissa toisin säädetä. Nämä kirjaukset tehdään Poliisihallituksen antaman ohjeistuksen mukaisesti esitutkintapöytäkirjan merkintälehdelle, Poha 2024, s. 11–12.

¹²⁴ Ks. haastehakemuksesta tarkemmin esim. Helenius 2021, s. 1047–1052.

¹²⁵ HE 14/2013 vp, s. 26. Ks. Ikonen 2020, s. 956, jossa todetaan, että ylimääräisen tiedon käyttämisen kirjaamista esitutkintapöytäkirjaan ja haastehakemukseen voidaan pitää suositeltava toimintatapana myös niissä tapauksissa, jolloin ylimääräistä tietoa on käytetty syyttömyyttä tukevana selvityksenä, sillä usein tällainen ylimääräisen tiedon käyttö vahvistaa käytännössä toisen syyllisyyttä. Ks. myös Jasper v. Yhdistynyt Kuningaskunta (2000), kohdat 54–

Tuomioistuin ratkaisee ylimääräisen tiedon käyttämisen näyttönä pääasian käsittelyn yhteydessä PKL 10 luvun 56 §:n 3 momentin mukaisesti.¹²⁶ Vastaajalla on tuossa rikosprosessin vaiheessa parhaimmat edellytykset riittauttaa ylimääräisen tiedon käyttö. Tuomioistuin voi tehdä ylimääräisen tiedon käytettävyydestä erillisen päätöksen eli erillisen käsittelyratkaisun suullisessa valmistelussa tai pääkäsittelyssä taikka sisällyttää tätä koskevan päätöksensä pääasian tuomioon. Lainsäätäjä on katsonut, että ylimääräisen tiedon lopullinen merkitys asian arvioinnissa voidaan todeta usein vasta tuomiossa osana kokonaisnäyttöä. Erillinen käsittelyratkaisu saattaa puolestaan tulla kysymykseen muun muassa silloin, kun päätöksellä on asian käsittelyn edellytyksiä koskeva merkitys.¹²⁷

Heiskala on tuonut esiin, että erillinen käsittelyratkaisu ylimääräisen tiedon hyödynnettävyydestä ennen näytön vastaanottamista on todennäköisesti tavanomaisempi vaihtoehto kuin mitä hallituksen esitystä kirjoitettaessa on ajateltu. Käsittelyratkaisun tekeminen ennen näytön vastaanottamista ei nimittäin aina ole mahdollista, mutta selvässä tilanteessa voitaisiin erillisessä päätöksessä katsoa muun ohella, että kyseinen teko ei voi olla syytteen mukainen törkeä tekemuoto, jolloin ylimääräisen tiedon osalta määrättäisiin kielto ennen näytön vastaanottamista. Tähän liittyen Heiskala toteaa perustellusti, että esimerkiksi raja huumausainerikoksen ja törkeän huumausainerikoksen välillä määritellään usein vasta tuomiossa.¹²⁸

Tuomioistuimen tekemä arviointi koskee niitä edellytyksiä, jotka PKL 10 luvun 56 §:n 1 ja 2 momentissa asetetaan ylimääräisen tiedon käyttämiseksi rikoksen selvittämisessä. Samalla arvioinnissa otetaan huomioon ne etuudet ja arvot, joihin ylimääräistä tietoa tuottaneella pakkokeinolla on puututtu sekä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Tällöin huomioidaan erityisesti EIT:n ratkaisukäytännöstä ja ennakkopäätöksestä KKO 2007:58 esiin tulevat näkökohdat suhteellisuusperiaatteen osalta. Näiden perusteella tuomioistuimen tehtävänä on punnita, kuinka suuri merkitys ylimääräiselle tiedolle annetaan, kun huomioon otetaan asiaan vaikuttavat, osin ristiriitaiset näkökulmat: yksityiselämän ja luottamuksellisen viestin suojaan puuttuminen, rikoksen vakavuuteen liittyvä rikoksen selvittämisintressi sekä ylimääräisen tiedon merkitys asian ratkaisemisessa.¹²⁹

Kuten todistelua koskeviin päätöksiin yleensä, myös ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevaan päätökseen haetaan muutosta lähtökohtaisesti pääasian käsittelyn yhteydessä OK 17 luvun 68 §:n 1 momentin mukaisesti. Tuomioistuin voi kuitenkin mainitun pykälän 3 momentin tarkoittamalla tavalla määrätä, että päätökseen haetaan muutosta erikseen, jos päätöksen sisältö huomioon ottaen muutoksenhaku pääasian yhteydessä olisi hyödytöntä ja asianomaisen henkilön oikeusturva edellyttää erillistä muutoksenhakuoikeutta tai jos siihen on

---

58. Tapauksessa oli kysymys siitä, että syyttäjä oli saattanut tuomarın arvioitavaksi aineiston salaamisen julkisen intressin perusteella. Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen mukaan tuomarın velvollisuutena oli valvoa koko oikeudenkäynnin ajan, edellyttikö oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutuminen aineiston paljastamista. Tässä tapauksessa EIT katsoi, ettei EIS 6 artiklan 1 kohdan vaatimuksia ollut rikottu.

¹²⁶ Kun esitutkintaviranomaiset käyttävät ylimääräistä tietoa rikosten, vaarojen ja vahinkojen estämiseen, toiminnan suuntaamiseen sekä syyttömyyttä tukevana selvityksenä, päättävät he itsenäisesti käytöstä, ks. Ikonen 2020, s. 956.

¹²⁷ HE 14/2013 vp, s. 25–26, 45–46. Ks. LaVM 17/2013 vp, s. 7–8. Mikäli tuomioistuin tekee päätöksen ylimääräisen tiedon käytettävyydestä ennen pääkäsittelyä, on OK 2 luvun 5 §:n 1 momentin 2 kohdassa todetusta (KäO on valmistelussa päätösvaltainen yhden tuomarın kokoonpanossa) huolimatta asian merkityksen kannalta suositeltavaa, että asia ratkaistaan pääasian ratkaisukokoonpanossa, esimerkiksi kolmen tuomarın tai puheenjohtajan ja lautamies-ten toimesta.

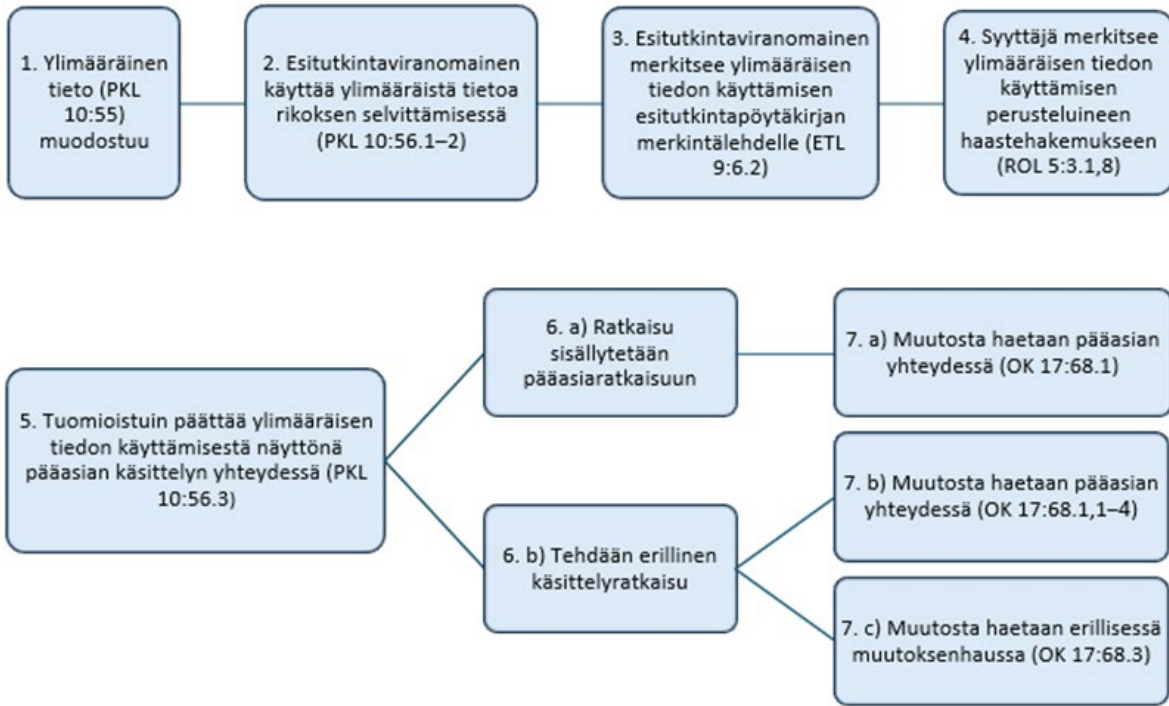
¹²⁸ Heiskala 2020, s. 58. Lisäksi Pölönen ja Tapanila ovat arvioineet todisteen epäämisen olevan helpompaa tilanteessa, jossa ylimääräinen tieto koskee päärikokseen nähden täysin erillistä rikosta ja ylimääräinen tieto ei joka tapauksessa tule ilmi päärikoksen yhteydessä, Pölönen – Tapanila 2015, s. 276.

¹²⁹ HE 14/2013 vp, s. 25, 45–46. KKO 2007:58, kohta 11: ”Mahdollisen todistamiskiellon tavoitteena tässä tapauksessa olisi turvata perustuslain 10 §:ssä tarkoitettua yksityiselämän ja luottamuksellisen viestinnän suojaa sekä ehkäistä tähän perusoikeuteen kohdistuvia loukkauksia. Todistamiskielloa vastaan taas puhuu vakavien rikosten selvittämisintressi ja tähän liittyvä rikosoikeudellisen järjestelmän uskottavuus.”

muuten erittäin painavat syyt. Erillistä muutoksenhakuoikeutta voi pyytää asianosainen tai muu henkilö, jota päätös koskee. Tuomioistuimen on kuultava näitä henkilöitä ennen erillisen muutoksenhaun sallimista.¹³⁰

Ylimääräisen tiedon hyödyntämistä koskeva erillinen käsittelyratkaisu ja muutoksenhakuoikeus voivat tulla kyseeseen erityisesti silloin, kun ylimääräinen tieto on ainoa näyttö vastaajan syyllisyydestä, eikä muita syytekohtia ole, joissa tietoon ei olisi vedottu. Mikäli tuomioistuin päättää, ettei ylimääräistä tietoa saa käyttää todisteena, syyttäjällä on mahdollisuus arvioida näytön riittävyttä ja tarvittaessa peruuttaa syytteen. Toisaalta, jos tuomioistuin kieltää ylimääräisen tiedon käytön muttei anna erillistä muutoksenhakumahdollisuutta käsittelyratkaisusta, vastaaja voi vaatia syytteen hylkäämistä tuomiolla. Tässä tapauksessa syyttäjällä ei ole mahdollisuutta peruuttaa syytettä uuden näytön hankkimiseksi.¹³¹

Kokoavasti ylimääräisen tiedon käyttäminen näyttönä voidaan esittää kuvion avulla seuraavasti:

Kuvio 1. Prosessivaiheet, kun ylimääräistä tietoa käytetään näyttönä.

¹³⁰ Ks. HE 46/2014 vp, s. 121–122, jossa on todettu, että erilliseen muutoksenhakumahdollisuuden myöntämiseen tulee suhtautua varoen. Perusteluissa on viitattu ennakkopäätöksiin KKO 1999:50 ja KKO 2011:27, joissa muutoksenhaku vasta pääasian yhteydessä olisi tosiasiallisesti mitätöinyt muutoksenhaun merkityksen ja lisäksi asianomaisen henkilön intressi edellytti muutoksenhakuoikeuden tehokasta toteuttamista. Ks. myös Tapanila 2015, s. 12–16.

¹³¹ Heiskala 2020, s. 58. Yksi esimerkki ylimääräisen tiedon käyttämisestä koskevasta käsittelyratkaisusta ja sitä koskevasta muutoksenhausta on Helsingin käräjäoikeuden 31.8.2020 antama päätös R 20/1523. Kyseisessä tapauksessa käsittelyratkaisuun sai hakea muutosta samassa yhteydessä kuin käräjäoikeuden tuomioon. Tapaukseen paneudutaan tarkemmin alaluvussa 5.1.

5 HYÖDYNTÄMISKIELLON JA YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÖKIELLON VÄLINEN SUHDE

5.1 ANALYYSI KESKEISIMMISTÄ EROISTA JA YHTÄLÄISYYKSISTÄ

Tähän mennessä käsitellyn perusteella voidaan tiivistäen todeta, että lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisessä oikeudenkäynnissä on olemassa kolme eri vaihtoehtoa: 1) todisteen hyödyntäminen rajoituksetta, 2) todisteen asettaminen hyödyntämiskieltoon OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin perusteella tai 3) todisteen näyttöarvon alentaminen. Ylimääräisen tiedon osalta vaihtoehdot ovat vastaavasti, että 1) tietoa käytetään, jos PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin mukaiset edellytykset täyttyvät taikka, että 2) tietoa ei käytetä, jos mainitut edellytykset eivät täyty (pl. tiedon käyttäminen syyttömyyttä tukevana selvityksenä).

Sekä lainvastaisesti hankitun todisteen että ylimääräisen tiedon hyödyntämisessä on yhteistä se, että viime kädessä tuomioistuimien arvioi, mikä vaihtoehto on kussakin tapauksessa oikeudellisesti perustelluin. Niin ikään yhteistä on se, että molempiin todistus oikeudellisiin rajoituksiin on kiinnitettävä huomiota jo esitutkinta- ja syyteharkintavaiheissa. Siksi todisteen hyödyntämiskelpoisuutta koskevia kysymyksiä tulee arvioida alaluvuissa 3.3 ja 4.3 esitetyin tavoin tiiviissä yhteistyössä tutkinnanjohtajan ja syyttäjän kesken. Lisäksi yhteistyön mahdollisuus asianosaisten ja heidän lainopillisten avustajiensa kanssa on tarpeen ottaa huomioon.

Mikäli todiste on hyödyntämiskielto säännöksen tai ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevan sääntelyn perusteella selkeästi hyödyntämiskelvoton, on tilanne yksiselitteinen: todistetta ei liitetä esitutkintapöytäkirjaan, eikä sitä käytetä pakkokeinon perusteena. Todiste asetetaan tällöin ennakoivasti hyödyntämiskieltoon, tai ylimääräisen tiedon ollessa kyseessä se asetetaan ennakoivasti käyttökieltoon rikoksen selvittämistarkoituksessa. Kummassakin tapauksessa tietoa voidaan tästä huolimatta käyttää esitutkinnassa välillisesti apuna eli tutkinnan suuntaamisessa.

Erojen osalta voidaan todeta, että OK 17 luvun 25 §:ään perustuva hyödyntämiskielto voi olla todistuskeino-, todistuskeino- tai todistusmetodikiellon oikeudellinen seuraamus. Sen sijaan PKL 10 luvun 56 §:n 1 ja 2 momenttiin perustuva ylimääräisen tiedon käyttökielto on luonteeltaan nimenomaan todistusmetodikielto.¹³² Ylimääräisen tiedon käyttökielto on tältä osin keskeistä huomata, että ylimääräinen tieto syntyy vain lainmukaisen pakkokeinon eli sallitun todistuskeino sivutuotteena. Sitä vastoin OK 17 luvun 25 §:n perusteella hyödyntämiskieltoon määrättävää todistetta – lukuun ottamatta pykälän 2 momentissa tarkoitettua lainmukaisessa rinnakkaisprosessissa hankittua todistetta – rasittaa jokin lainvastainen menettely.

Jos ylimääräisen tiedon kaltainen ylijäämä tieto syntyy lainvastaisen pakkokeinon sivutuotteena, ei se siis ole lain tarkoittamaa ylimääräistä tietoa. Tällaisessa tilanteessa tiedon hyödyntämiskelpoisuus arvioidaan OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereiden mukaisesti kuten muidenkin lainvastaisesti hankittujen todisteiden kohdalla (pl. pykälän 1 ja 2 momentin mukaiset tilanteet). Tämä saattaa johtaa tilanteisiin, joissa lainvastaisesti hankitun tiedon hyödyntäminen voi olla jopa laajemmin mahdollista kuin laillisesti saadun ylimääräisen tiedon.¹³³ Voinee kuitenkin pitää selvänä, että PKL 10 luvun 55 §:ssä tarkoitetulla menetelmällä hankitun tiedon käyttömahdollisuus todisteena ei voi OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin perusteella olla laajempi, jos todiste on hankittu ilman lainmukaista päätöstä tai lupaa, verrattuna tilanteeseen, jossa tieto on hankittu lainmukaisella päätöksellä tai luvalla, jolloin todisteen käyttö estyisi PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin perusteella.¹³⁴

---

¹³² Kuten alaluvusta 4.1 käy esiin, ylimääräiseksi tiedoksi määritellään ennakkopäätöksen KKO 2019:36 oikeusohjeen johdosta myös sellainen tieto, joka voi olla kopio tai lainaus alkuperäisestä ylimääräisestä tiedosta. Mainituissa asiassa ylimääräisen tiedon käyttöä rajoittavaa sääntelyä pyrittiin tavallaan kiertämään viittaamalla loppulausunnossa ilmenevään ylimääräisen tietoon. Tällä perusteella voidaan katsoa, että myös tuon kaltaisessa tapauksessa on kysymys ensisijaisesti todistusmetodikiellosta, eikä esimerkiksi todistuskeinokiellosta. Ks. Jämsä 2020, s. 345–346. Samalla voidaan todeta, että PKL 10 luvun 56 §:n 1 ja 2 momentissa on kysymys eräänlaisesta lainsäätäjän asettamasta ennakoivasta hyödyntämiskiellostä, ks. Vuorenpää 2020, s. 143.

¹³³ Samansuuntaisesti Heiskala 2020, s. 51–52; Ikonen 2020, s. 949–950 ja Vuorenpää 2020, s. 143–144.

¹³⁴ Ks. HE 46/2014 vp, s. 93–94, jossa todetaan OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin soveltamista koskien, että esimerkiksi kotietsinnän kohdalla hyödyntämiskieltoa puoltaa enemmän ryhtymisen etsintään tietäen, etteivät laissa

Todistusoikeudellisesti erityisen merkittävää on, että hyödyntämiskiellon seurauksena todiste menettää oikeudenkäyntiaineistokelpoisuutensa täysin, kun taas ylimääräisen tiedon käyttökiellon kohdalla ylimääräinen tieto menettää oikeudenkäyntiaineistokelpoisuutensa ainoastaan *syylisyyttä tukevana* näyttönä. Tähän nähdän onkin mielenkiintoista havaita, että tuomioistuin tavanomaisesti ilmoittaa asettavansa ylimääräisen tiedon hyödyntämiskieltoon, mikäli ylimääräisen tiedon käyttämisen edellytykset eivät PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin mukaisesti täyty. Esimerkiksi ennakkopäätöksessä KKO 2019:36 alemmat oikeudet olivat asettaneet syyttäjän todisteeksi nimeämän telekuuntelutallenteen hyödyntämiskieltoon, eikä KKO nähnyt aihetta päätöksen muuttamiseen sanotulta osin (kohta 15).¹³⁵

Edellä kuvattua problematiikkaa voidaan havainnollistaa myös tilanteella, jossa hovioikeuskäsittelyssä toinen syytetyistä ilmoittaa haluavansa vedota PKL 10 luvun 56 §:n 4 momentin mukaisesti syyttömyyttä tukevana selvityksenä ylimääräiseen tietoon, jonka käräjäoikeus on aiemmin samassa asiassa asettanut hyödyntämiskieltoon toisen syytetyn esittämän hyödyntämiskieltoväitteen johdosta. Hyödyntämiskiellon seurauksena telekuuntelutalenne on samanaikaisesti rajautunut oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Tilanne on nyt hovioikeuskäsittelyssä ongelmallinen, koska ylimääräisen tiedon käyttämistä syyttömyyttä tukevana selvityksenä ei voida PKL 10 luvun 56 §:n 4 momentissa säädetyn takia rajoittaa siitäkään huolimatta, että sama tieto olisi käyttökiellossa rikoksen selvittämistarkoituksessa 1 tai 2 momentin perusteella.

Samaan teemaan liittyen on huomionarvoista, ettei laissa ole säännöstä, jonka nojalla tuomioistuin voisi yhtäältä asettaa ylimääräisenä tietona esitettävän näytön hyödyntämiskieltoon toiselle osapuolelle ja toisaalta vastapuolelle sallia sen syyttömyyttä tukevana selvityksenä PKL 10 luvun 56 §:n 3 momentin perusteella. Tätä kysymystä käsiteltiin Helsingin käräjäoikeudessa syksyllä 2020 murhaoikeudenkäynnissä, jossa toinen syytetyistä vaati, ettei syyttäjälle tulisi antaa lupaa käyttää ylimääräisenä tietona syntynyttä telekuuntelu- ja televalvonta-aineistoa näyttönä häntä vastaan ja että nämä aineistot asetettaisiin hyödyntämiskieltoon OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin nojalla. Sama syytetty ehdotti, että ylimääräistä tietoa voitaisiin kuitenkin käyttää hänen syyttömyyttään tukevana selvityksenä. Käräjäoikeus totesi ratkaisussaan perustellusti, ettei ehdotettu kaksijakoinen todistelua koskevien säännösten soveltaminen saa tukea myöskään lain esitöistä, ja vaaditun kaltainen näytön arviointi olisi lisäksi ristiriidassa vapaan todistusharkinnan ja equality of arms -periaatteiden kanssa.¹³⁶

Edellä esitetyn analyysin perusteella voidaan tehdä johtopäätös, ettei PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momenttiin perustuvaa todistusoikeudellista rajoitusta tulisi kutsua hyödyntämiskielloksi, sillä kyseinen termi on kuvatulla tavalla luonteeltaan varsin ehdoton.¹³⁷ Sen sijaan on perusteltua käyttää termiä *ylimääräisen tiedon käyttökielto*, joka tuomioistuinvaiheessa viittaa yksinomaan kieltoon käyttää ylimääräistä tietoa syylisyyttä tukevana näyttönä. Tätä termiä on jo jossain määrin käytettykin aihetta käsittelevissä esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa.¹³⁸ Samoilla perusteilla on johdonmukaista, että esitutkinta- ja syyteharkintavaiheissa aktualisoituvista ylimääräisen tiedon käyttämistä koskevista rajoituksista (ks. alaluku 4.3) käytetään termiä *ennakoiva*

---

säädetyt perusteet täyty, verrattuna sellaiseen tilanteeseen, jossa laillisten edellytysten täytyessä etsintä toimitetaan laissa säädettyjen menettelytapojen vastaisesti.

¹³⁵ Samoin lisäksi THO 2019:1, jossa tarkastelun kohteena oli käräjäoikeuden tekemä ylimääräisen tiedon käyttämistä koskeva hyödyntämiskieltoratkaisu. Myös oikeuskirjallisuudessa ylimääräisen tiedon käyttöä koskeva ratkaisu on nähty selväpiirteisenä hyödyntämiskiellon asettavana tai hyödyntämiskiellon hylkäävänä ratkaisuna, ks. Heiskala 2020, s. 58.

¹³⁶ Ylimääräisen tiedon käyttämistä näyttönä käsiteltiin Helsingin käräjäoikeuden 31.8.2020 antamassa päätöksessä R 20/1523. Päätöksen mukaan telekuunteluaineisto, jota oli käytetty vuonna 2003 kahden törkeän huumausainerikoksen selvittämisessä, oli käytettävissä myös murhan selvittämisessä. Kyseinen asia päätyi telekuuntelutallenteiden hävittämisen osalta eduskunnan EOA:n arvioitavaksi kanteluasiana. EOA totesi ratkaisussaan E-OAK/6051/2018 yleisluontoisesti, että telekuuntelutallenteiden hävittämiseen on olemassa useita näkökulmia, joissa on arvioinnin tarvetta.

¹³⁷ Ks. Jämsä 2020, s. 89, 462, jonka mukaan termiä hyödyntämiskielto on perusteltua käyttää vain niissä tapauksissa, kun sovellettava normi on vaikutukseltaan ehdoton.

¹³⁸ Ks. HE 22/1994 vp, s. 18–20; HE 52/2002 vp, s. 27–28; Fredman ym. 2020, s. 1175; Heiskala 2020, s. 40, 56 ja Jämsä 2020, s. 346.

ylimääräisen tiedon käyttökielto. Tämä termi puolestaan kattaa ylimääräisen tiedon käytön paitsi todisteena myös pakkokeinon perusteena.

5.2 LAINVASTAISEEN YLIMÄÄRÄISEN TIEDON KÄYTTÄMISEEN KYTKEYTYVÄSTÄ ETÄISVAIKUTUKSESTA

Hyödyntämiskieltoihin liittyy alaluvussa 3.4 esitetyllä tavalla keskeisesti etäisvaikutuksen käsite eli kysymys hyödyntämiskiellon vaikutuksesta laittomasti hankitun todisteen avulla saatuihin jatkotodisteisiin. Etäisvaikutuksen arviointi nousee keskiöön myös silloin, jos ylimääräistä tietoa on käytetty ilman, että PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin edellytykset ovat täyttyneet. On kuitenkin tärkeää huomata, että tässä tilanteessa ei ole kyse lainvastaisesti hankitun todisteen käyttämisestä, vaan laillisesti hankitun todisteen käyttämisestä tavalla, joka saattaa olla lainvastainen.

Aiheeseen liittyen voidaan esimerkkinä mainita Turun hovioikeuden antama tuomio THO 2019:1, jossa käräjäoikeus oli aiemmin lukenut A:n syyksi ampuma-aserikoksen. Käräjäoikeus oli käyttänyt asiassa näyttönä A:ta vastaan B:n antamaa kuulustelukertomusta. Kyseisessä kuulustelussa poliisi oli esittänyt B:lle toisessa rikosasiassa kertyneen telekuuntelutallenteen ilman, että PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin edellytykset olivat olemassa. Vastoin käräjäoikeuden kantaa hovioikeus päätyi johtopäätökseen, ettei B:n kuulustelukertomusta saanut hyödyntää. Tältä osin hovioikeus kiinnitti perusteluissaan huomiota siihen, että B:n kuulustelukertomus käsitteli samoja tapahtumia kuin ylimääräiseksi tiedoksi luokiteltava telekuuntelutallenne. Lisäksi hyödyntämiskysymyksen ratkaisemisen kannalta oli merkityksellistä, että B oli kertonut tapahtumista vasta sen jälkeen, kun poliisi oli toistanut B:lle tallenteen sisällön. Sanotuista syistä hovioikeus totesi, että A:n oikeusturva oli vaarantunut ylimääräisen tiedon käyttämisen takia. Koska asiassa ei ollut esitetty muuta näyttöä, syyte hylättiin.

Vaikka hovioikeuden ratkaisun lopputulosta voidaan pitää perusteltuna, sen taustalla oleva arviointi on jäänyt puutteelliseksi. Koska B:n kuulustelukertomus oli hankittu lainvastaisesti, olisi sen hyödyntämistä tullut tarkastella OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin eli lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämistä koskevan yleissäännöksen pohjalta. Siten asiassa olisi tullut säännöksen harkintakriteereiden valossa kokonaisvaltaisesti arvioida, miten kuulustelukertomuksen hyödyntäminen mahdollisesti vaarantaa oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisen (ks. alaluku 3.2). Toisin sanoen hovioikeuden olisi tullut suorittaa arviointi samankaltaisesti kuin KKO teki Anom-tapauksessa (KKO 2023:14, kohdat 19–53). Toisaalta hovioikeus on selkeästi määritellyt tuomiossaan, mitä asiassa katsotaan PKL 10 luvun 55 §:ssä tarkoitetuksi ylimääräiseksi tiedoksi. Tässä tapauksessa ylimääräistä tietoa olivat B:n kuulustelukertomuksessa käytetty telekuuntelutallenne ja sen litteointi, mutta B:n oma-aloitteisesti esitutkinnassa kertoma ei tätä ollut.

Kun siis lainvastaisen ylimääräisen tiedon käyttämisen etäisvaikutusta arvioidaan kuulustelupöytäkirjojen kohdalla, on ensimmäiseksi kategorisoitava kuulusteluasiakirjoista a) ylimääräiseksi tiedoksi luokiteltava aineisto ja b) muu aineisto. Tämän jälkeen ylimääräiseksi tiedoksi luokiteltava aineisto määrätään (ennakoivaan) käyttökieltoon, ja muun aineiston hyödyntäminen arvioidaan OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereiden perusteella. Kategorisoinnin osalta on yleishuomiona todettava, että tapaukset, joissa ylimääräistä tietoa on käytetty ilman PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin edellytyksiä, lienevät usein THO:n käsittelemää tapausta tulkinnanvaraisempia. Ylimääräisen tiedon esittämisen jälkeen kuulustelua on näet saatettu jatkaa siinä määrin pidemmälle, että on haastava määrittellä, mitkä osat kuulustelukertomuksesta ovat epäillyn oma-aloitteisesti kertomia.

Edellä ja alaluvun 5.1 viimeisessä kappaleessa esitetyn perusteella ylimääräisen tiedon käyttökontekstissa on joka tapauksessa tarkoituksenmukaista käyttää termiä *ylimääräisen tiedon käyttökiellon etäisvaikutus*. Tämä termi korostaa, että tällöin etäisvaikutuksen arviointi kytkeytyy nimenomaan tilanteisiin, joissa ylimääräistä tietoa on käytetty ilman PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin edellytysten täyttymistä.

Lopuksi on aiheellista korostaa, että kysymys ylimääräisen tiedon käyttökiellon etäisvaikutuksesta ulottuu laajemmalle kuin pelkästään kuulustelutilanteisiin. Tätä koskien tulee ymmärtää, että ylimääräistä tietoa voidaan esitutkinnan aikana PKL 10 luvun 56 §:n 1 ja 2 momentin mukaisesti hyödyntää paitsi kuulusteluissa näyttönä

myös pakkokeinon perusteena. Esimerkiksi kotietsintä (PKL 8:1.2) saatetaan tehdä ylimääräisen tiedon perusteella, jolloin etsinnässä löytyy todiste, jota syyttäjä haluaa käyttää syyllisyyttä tukevana näyttönä. Mikäli kuitenkin ilmenee, ettei ylimääräisen tiedon käyttöön olisi ollut lainmukaisia edellytyksiä, arvioidaan todisteen hyödyntämiskelpoisuutta myös tällöin OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereiden perusteella. Koska aiemmin kuvatulla tavalla ylimääräisen tiedon kohdalla käyttökiellon etäisvaikutuksen ulottuvuus on tulkinanvarainen, eikä asiasta ole vielä KKO:n oikeuskäytäntöä, olisi myös tämän kaltaisessa tapauksessa hyödyntämistä koskeva kysymys perusteltua saattaa tuomioistuimen ratkaistavaksi.

6 YHTEENVETO

Tässä artikkelissa on analysoitu, kuinka PKL:n mukaiset ylimääräisen tiedon käyttörajoitukset suhteutuvat OK 17 luvun 25 §:ssä säädettyyn hyödyntämiskieltoon. Keskeinen johtopäätös on, että siinä missä hyödyntämiskieltoa koskeva yleissäännös ja etenkin sen 3 momentin harkintakriteerit todentavat vapaata todistusteoriaa, ylimääräisen tiedon käyttämistä rajoittava sääntely poikkeaa tästä merkittävästi. Tätä konkretisoi se, että lainvastaisesti hankitun todisteen hyödyntämisestä päätetään OK 17 luvun 25 §:n 3 momentin harkintakriteereiden perusteella punnintaratkaisulla, jossa arvioidaan kokonaisvaltaisesti oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista. Sitä vastoin ylimääräisen tiedon käyttö on sallittua vain tilanteissa, joissa PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin tarkkarajaiset edellytykset täyttyvät. Nykyinen oikeustila saattaa johtaa epätarkoituksenmukaisiin ja ristiriitaisiin tilanteisiin, joissa lainvastaisesti hankittua tietoa voidaan hyödyntää jopa laajemmin kuin laillisesti saatua ylimääräistä tietoa.

Nimenomaan todistus oikeudellisesta näkökulmasta analysoituna merkittävin ero hyödyntämiskiellon ja ylimääräisen tiedon käyttökiellon välillä ilmenee todisteen oikeudenkäyntiaineistokelpoisuudessa. Hyödyntämiskielto johtaa siihen, että todiste menettää kokonaan oikeudenkäyntiaineistokelpoisuutensa ja se suljetaan siten täysin oikeudenkäyntiaineiston ulkopuolelle. Ylimääräisen tiedon käyttökiellon osalta tilanne on toisenlainen, sillä ylimääräinen tieto menettää oikeudenkäyntiaineistokelpoisuutensa vain syyllisyyttä tukevana näyttönä. Ylimääräisen tiedon kohdalla täydellinen rajaaminen olisi perustavanlaatuisella tavalla ongelmallista, koska ylimääräiseen tietoon voidaan PKL 10 luvun 56 §:n 4 momentin mukaisesti aina vedota syyttömyyttä tukevana näyttönä. Tästä syystä tilanteissa, joissa ylimääräisen tiedon käyttäminen estyy PKL 10 luvun 56 §:n 1 tai 2 momentin perusteella, on terminologisesti perusteltua käyttää täsmällisesti termiä ylimääräisen tiedon käyttökielto. Vastaavasti on johdonmukaista käyttää termejä ennakoiva ylimääräisen tiedon käyttökielto ja ylimääräisen tiedon käyttökiellon etäisvaikutus kuvaamaan kiellon ulottuvuutta ja vaikutuksia.

On ensiarvoisen tärkeää, että ylipäätään todisteluun liittyvät rajoitukset ja niiden vaikutukset tunnustetaan jo esitutkintavaiheessa. Jos todistelun puutteet havaitaan vasta oikeudenkäynnissä, saattaa korvaavien todisteiden hankkiminen olla liian myöhäistä, ja seuraukset saattavat olla haitallisia eritoten oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin näkökulmasta. Näin ollen todisteiden hyödyntämistä koskevat kysymykset vaativat esitutkintaviranomaisilta oikeudellista osaamista ja kykyä tunnistaa mahdolliset hyödyntämiskiellot ennakoilta sekä tarvittaessa hankkia vaihtoehtoisia todisteita. Kuitenkin nykyisellään todistus oikeuteen liittyvät kysymykset ovat esitutkintaviranomaisille haastavia, sillä hyödyntämisaikojen tunnistaminen vaatii syvempää oikeudellista osaamista kuin mitä esimerkiksi poliisihallinto pystyy tällä hetkellä tarjoamaan tutkinnanjohtajilleen. Koska tämän ohella syyttäjällä on esitutkintaviranomaisia paremmat edellytykset arvioida todistus oikeudellisia kysymyksiä, on hyödyntämiskysymysten kohdalla toimivalla esitutkintayhteistyöllä erityisen korostunut merkitys.

LÄHTEET

KIRJALLISUUS

Baumann, Jürgen, Sperrkraft der mit unzulässigen Mitteln herbeigeführten Aussage. *Goldammer's Archiv für Strafrecht* 1959.

Ervo, Laura, Tie totuuteen, s. 1–16 teoksessa Tatu Hyttinen (toim.) Rikoksesta rangaistukseen – Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja – A. Juhlajulkaisut N:o 25. Turun yliopisto 2012.

Fredman, Markku, Esitutkinnan ja pakkokeinojen sääntelyn historiaa, s. 13–42 teoksessa Anssi Keinänen – Reima Kukkonen – Mia Kilpeläinen (toim.), Oikeustieteiden moniottelija. Matti Tolvanen 60 vuotta. Edita 2015.

Fredman, Markku – Kanerva, Janne – Tolvanen, Matti – Viitanen, Marko, Esitutkinta ja pakkokeinot. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2020.

Fredman, Markku, Rikosasianajajan käsikirja. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Fredman, Markku, Unionin tuomioistuin: Matkapuhelimeen kohdistettava laite-etsintä edellyttää tuomioistuimen tai riippumattoman hallintoviranomaisen poliisille etukäteen antamaa lupaa. Suomen prosessioikeusyhdistys ry:n blogi 4.10.2024. [<https://www.prosessioikeus.fi/unionin-tuomioistuin-matkapuhelimeen-kohdistettava-laite-etsinta-edellyttaa-tuomioistuimen-tai-riippumattoman-hallintoviranomaisen-poliisille-etukäteen-antamaa-lupaa/>] (19.10.2024)

Frände, Dan, *Finsk Straffprocessrätt*. Edita 2009.

Hankilanoja, Arto, Poliisin salainen tiedonhankinta. Talentum 2014.

Helenius, Dan, Rikosjutun käsittely, s. 1047–1106 teoksessa Vuorenpää, Mikko – Helenius, Dan – Hietanen-Kunwald, Petra – Hupli, Tuomas – Koulu, Risto – Lappalainen, Juha – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna – Rautio, Jaakko – Saranpää, Timo – Turunen, Santtu – Virolainen, Jyrki, *Prosessioikeus*. 6., uudistettu painos. Alma Talent 2021.

Heiskala, Juho, Pakkokeinolain mukaisen ylimääräisen tiedon käytöstä, s. 37–60 teoksessa Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Kallioinen, Laura (toim.), Valikoituja kysymyksiä rikos- ja prosessioikeudesta III. Helsingin hovioikeus 2020.

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2017.

Hormia, Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa I. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 1978.

Hormia, Lauri, Todistamiskielloista rikosprosessissa II. *Suomalainen lakimiesyhdistys* 1979.

Ikonen, Tuomas – Kokko, Anna Kristiina, Salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttämiseen kohdennettava sisäinen laillisuusvalvonta – nykytila ja kehittämistarpeet. *Oikeustiede - Jurisprudentia* LVI:2023, s. 81–143.

Ikonen, Tuomas, Salaisella pakkokeinolla kertyneen ylimääräisen tiedon käyttäminen. *Defensor Legis* 6/2019, s. 798–814.

Ikonen, Tuomas, Ylimääräisen tiedon käyttäminen esitutkinnan suuntaamiseksi ja syyttömyyttä tukevana selvityksenä. *Defensor Legis* 6/2020, s. 942–957.

Jokela, Antti, Pääkäsittely, todistelu ja tuomio – Oikeudenkäynti III. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2015.

Jokela, Antti, Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent 2018.

Jokela, Antti, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. Oikeudenkäynti II. 4., uudistettu painos. Alma Talent 2024.

Jonkka, Jaakko, Syytekynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen lakimiesyhdistys 1991.

Jonkka, Jaakko, Todistusharkinnasta. Lakimiesliiton kustannus 1993.

Jämsä, Jurkka, Oikeudelliset todistelunrajoitteet rikosasiassa. Suomalainen lakimiesyhdistys 2020.

Klami, Hannu, Todistusratkaisu. Lakimiesliiton kustannus 2000.

Kulla, Heikki, Virkamiehen oikeudet ja velvollisuudet, s. 163–298 teoksessa Koskinen, Seppo – Kulla, Heikki, Virkamiesoikeuden perusteet. 8., uudistettu painos. Alma Talent 2019.

Launiala, Mika, Syyttömyysolettamasta erityisesti esitutkinnan näkökulmasta. Edilex 2010/19.

Lehtimaja, Lauri, Aineellinen totuus ja järkevä epäily. Lakimies 1981, s. 170–174.

Lindroos-Hovinheimo, Susanna, KKO 2023:14 – Miksi lainvastaisesti hankittuja Anom-viestejä sai hyödyntää? Lakimies 3–4/2023, s. 572–573.

Lundqvist, Ulf, Bevisförbud – En undersökning av möjligheterna att avvisa oegentligt åtkommen bevisning i brottmålsrättegång. Lustus Förlag 1998.

Metsäranta, Tuomas, Poliisin salaiset tiedonhankintakeinot ja yksityiselämän suoja. Turun yliopiston oikeus-tieteellinen tiedekunta 2015.

Määttä, Tapio, Metodinen pluralismi oikeustieteessä – ympäristöoikeudellisen tutkimuksen suuntaukset ja menetelmät. Edilex 2015/45.

Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos, Alma Talent 2018.

Pihlajamäki, Heikki, Legaalinen todisteoria Suomessa – mitä se oli? Lakimies 5/1994, s. 607–626.

Pihlajamäki, Heikki, Evidence, Crime, and the Legal Profession. The Emergence of Free Evaluation of Evidence in the Finnish Nineteenth-Century Criminal Procedure. Institutet för rätthistorisk forskning 1997.

Pölönen, Pasi, Salaiset pakkokeinot. Kauppakaari 1997. (Pölönen 1997a)

Pölönen, Pasi, Salaisista pakkokeinoista ja tiedustelutoiminnasta. Lakimies 8/1997, s. 1206–1232. (Pölönen 1997b)

Pölönen, Pasi, Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2003.

Pölönen, Pasi, Telepakkokeinoaineiston asianosaisjulkisuudesta, s. 128–150 teoksessa Ohisalo, Jussi – Tolvanen, Matti (toim.), Consilio manue. Yhtenäinen syyttäjälaitos 10 vuotta. Joensuun yliopisto 2008.

Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti, Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma 2015.

Rasilainen, Aki, Korkeimman oikeuden näyttöprejudikaatit ja vapaa todistusharkinta. Lakimies 1/2023, s. 53–76.

Rautiainen, Pauli – Kostiainen, Aura – Kurki, Visa – Soininen, Niko – Määttä, Tapio, Oikeus ja sen tutkiminen. Vastapaino 2023.

Rautio, Jaakko – Frände, Dan, Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. 2., uudistettu painos. Edita 2020.

Riekkinen, Juhana, Todisteiden hyödyntämiskiellot rikosprosessissa – teoreettinen perusta ja oikeustila Suomessa. Oikeustiede–Jurisprudentia XLVII:2014, s. 119–202.

Riekkinen, Juhana, Sähköiset todisteet rikosprosessissa. Tutkimus tietotekniikan ja verkkoyhteiskuntakehityksen vaikutuksista todisteiden elinkaareen. Alma Talent 2019.

Riekkinen, Juhana, Todisteiden hankinnan lainvastaisuus kansainvälisessä tietoverkkoympäristössä ja sen seuraukset – KKO 2023:14. Suomen prosessioikeusyhdistys ry:n blogi 21.3.2023. [<https://www.prosessioikeus.fi/todisteiden-hankinnan-lainvastaisuus-kansainvalisessa-tietoverkkoymparistossa-ja-sen-seuraukset-kko-202314>] (24.8.2024)

Rudanko, Jorma, Näkökohtia todistusharkinnasta. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 2020.

Saranpää, Timo, Vastaväittäjän lausunto Jorma Rudangon väitöskirjasta ”Näkökohtia todistusharkinnasta”. Lakimies 5/2021, s. 858–878.

Tapanila, Antti, Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. Edita 2009.

Tapanila, Antti, Oikeustapauskommentti ennakkopäätöksestä KKO 2012:45. Defensor Legis 4/2012, s. 582–600.

Tapanila, Antti, Epäillyn oikeudet ja hyödyntämiskielto hovioikeuksissa. Defensor Legis 1/2014, s. 3–28.

Tapanila, Antti, Muutoksenhaku käsittelyratkaisusta. Defensor Legis 1/2015, s. 1–18.

Tapanila, Antti, Itsekriminointisuoja. Tietosanoma 2019. (Tapanila 2019a)

Tapanila, Antti, Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena. Tietosanoma 2019. (Tapanila 2019b)

Tapanila, Antti, Oikeudenkäynnin julkisuus riita- ja rikosasioissa. 2., uudistettu painos. Edita 2024.

Tirkkonen, Tauno, Suomen rikosprosessioikeus. Suomalainen lakimiesyhdistys 1948.

Tirkkonen, Tauno, Suomen prosessioikeus pääpiirteittäin. Suomalainen lakimiesyhdistys 1955.

Tolvanen, Matti, Asianosaisten ja tuomioistuimen rooli todistelussa. Lakimies 7–8/2006, s. 1325–1343.

Virolainen, Jyrki, Rikosprosessioikeus I. Pandecta 1998.

Virolainen, Jyrki – Martikainen, Petri, Tuomion perusteleminen. Alma Talent 2010.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY 2003.

Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi, Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. WSOY 2004.

Virolainen, Jyrki, Väitöskirja todistelunrajoitteista rikosprosessissa. Rule of law -blogi 28.1.2021. [<https://jyrki-virolainen-oikeus.blogspot.com/2021/01/222-vaitoskirja-todistelunrajoitteista.html>] (24.8.2024)

Vuorenpää, Mikko, Syyttäjän tehtävät. Suomalainen lakimiesyhdistys 2007.

Vuorenpää, Mikko, Todistamiskiellot ja todisteiden hyödyntämiskielto. Oikeustieto 4/2009, s. 22–24.

Vuorenpää, Mikko, Muutama huomio laittomalla tavalla hankitun todistusaineiston hyödyntämisestä. DL 3/2018, s. 306–318.

Vuorenpää, Mikko, Valittuja kysymyksiä todistusoikeudesta. Kauppakamari 2020.

Vuorenpää, Mikko, Prosessioikeuden perusteet. 2., uudistettu painos. Alma Talent 2023. (Vuorenpää 2023a)

Vuorenpää, Mikko, Laittomasti hankitun todistusaineiston hyödyntäminen, s. 105–117 teoksessa Hoffrén, Mia (toim.), KKO:n ratkaisut kommentein I/2023. Alma Talent 2023. (Vuorenpää 2023b)

VIRALLISLÄHTEET

Hallituksen esitykset

HE 309/1993 vp. Hallituksen esitys perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.

HE 22/1994 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle telekuuntelua ja -valvontaa sekä teknistä tarkkailua koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 52/2002 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

HE 222/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle esitutkinta- ja pakkokeinolain uudistamiseksi.

HE 224/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle poliisilain uudistamiseksi.

HE 14/2013 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 217/2022 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

Valiokunnan lausunnot

PeVL 36/2002 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain sekä eräiden näihin liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 66/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä esitutkinta- ja pakkokeinolainsäädännön uudistamiseksi.

PeVL 67/2010 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä poliisilaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 32/2013 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

PeVL 33/2013vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laeiksi poliisilain sekä eräiden siihen liittyvien lakien muuttamisesta.

PeVL 49/2014 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä laiksi rikostorjunnasta Tullissa ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi.

PeVL 98/2022 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi pakkokeinolain ja esitutkintalain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi.

Valiokunnan mietinnöt

LaVM 44/2010 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä esitutkintalain ja pakkokeinolain uudistamiseksi.

LaVM 17/2013 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle laeiksi esitutkintalain ja pakkokeinolain muuttamisesta sekä eräiksi niihin liittyviksi laeiksi.

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

Muut virallislähteet

KM 1992:3, Perusoikeuskomitean mietintö.

KM 2009:2, Esitutkinta- ja pakkokeinotoimikunnan mietintö.

Poha 2023, Poliisihallituksen 3.11.2023 antama ohje syyttäjälle ilmoitettavista rikosasioista ja pakkokeinoista.

Poha 2024, Poliisihallituksen 9.1.2024 antama käsikirja esitutkintapöytäkirjan laadinnasta.

VKS 2001, Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro. 1.

VKS 2023, Syyttäjälle ilmoitettavat rikosasiat, ilmoitusmenettely ja syyttäjän toimenpiteet. Yleinen ohje. Dnro SY/2523/2023. [<https://syyttajalaitos.fi/vks-2023-3-syyttajalle-ilmoitettavat-rikosasiat-ilmoitusmenettely-ja-syyttajan-toimenpiteet>] (14.7.2024)

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Amann v. Sveitsi, 27798/95, 16.2.2000

Blaj v. Romania, 36259/04, 8.4.2014

D.L. v. Bulgaria, 7472/14, 19.5.2016

Gäfgen v. Saksa, 22978/05, 1.6.2010

Jalloh v. Saksa, 54810/00, 11.7.2006

Janatuinen v. Suomi, 28552/05, 8.12.2009

Jasper v. Yhdistynyt Kuningaskunta, 27052/95, 16.2.2000

Jussila v. Suomi, 73053/01, 23.11.2006

Khan v. Yhdistynyt kuningaskunta, 35394/97, 12.5.2000

Klass ym. v. Saksa, 5029/71, 6.10.1978

Matheron v. Ranska, 57752/00, 29.3.2005

Natunen v. Suomi, 21022/04, 31.3.2009

Nusret Kaya ym. v. Turkki, 43750/06, 43752/06, 32054/08, 37753/08 ja 60915/08, 22.4.2014

Parris v. Kypros, 56354//00, 4.7.2002

Ramanauskas v. Liettua, 74420/01, 5.2.2008

Ruotsalainen v. Suomi, 13079/03, 16.6.2009

Schenk v. Sveitsi, 10862/84, 12.7.1988

Stojkovic v. Ranska ja Belgia, 25303/08, 27.10.2011

Teixeira de Castro v. Portugali, 44/1997/828/1034, 9.6.1998

Van der Heijden v. Alankomaat, 42857/05, 3.4.2012

Euroopan unionin tuomioistuin

Asia C-548/21, CG v. Bezirkshauptmannschaft Landeck, 4.10.2024

Korkein oikeus

KKO 1995:44

KKO 1995:66

KKO 1999:50

KKO 2000:71

KKO 2006:11

KKO 2007:58

KKO 2008:84

KKO 2009:88

KKO 2011:27

KKO 2011:91

KKO 2012:45

KKO 2013:25

KKO 2013:96

KKO 2015:51

KKO 2015:86

KKO 2016:17

KKO 2016:76

KKO 2016:96

KKO 2017:65

KKO 2019:7

KKO 2019:17

KKO 2019:36

KKO 2020:95

KKO 2021:5

KKO 2021:73

KKO 2023:14

Korkein hallinto-oikeus

KHO 2005:89

KHO 2007:64

KHO 21.5.2010 nro 3899/1/08

KHO 2015:15

KHO 2016:207

KHO 2024:105

Hovioikeudet

Helsingin HO 2022:4

Itä-Suomen HO 2022:2

Itä-Suomen HO 2022:5

Turun HO 2019:1

Vaasan HO 2017:3

Käräjäoikeudet

Helsingin KäO 31.8.2020 R 20/1523

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätökset

AOA 200/4/01, 21.10.2003

AOA 2837/4/01, 14.11.2003

AOA 2396/2/02, 28.9.2004

AOA 1616/4/06, 6.6.2006

EOA 1649/2/15, 18.7.2017

EOAK/6051/2018, 2.12.2019

EOAK/2017/2021, 10.10.2022

EOAK/592/2022, 29.12.2023